

Det industriella arvet i MilanoSesto

En rumslig analys av inkludering och minne i Sesto San Giovanni

Magistersavhandling

Linus Mattus

41215

Handledare: Holger Weiss

Biträdande handledare: Christoffer Holm

Åbo Akademi

Hösten 2022

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH
TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Allmän historia	
Författare: Linus Mattus	
Arbetets titel: "Det industriella arvet i MilanoSesto" – En rumslig analys av inkludering och minne i Sesto San Giovanni	
Handledare: Holger Weiss	Handledare: Christoffer Holm
Abstrakt: Projektet MilanoSesto är ett försök att rekonstruera Sesto San Giovanni till förmån för hållbar utveckling och social inkludering. Sestos industriella historia, som främst blir synlig genom de ruiner som fortfarande står kvar, ska tillsammans med dessa riktlinjer skapa en ny image av Sesto San Giovanni. I den här förändringen förtydligas en del aktörer, såsom forna industriarbetare och stadsplanerare, som påverkar platsernas betydelse och utformning. MilanoSesto innebär en ny tillströmning av inflyttare som ska ges tillgång till aktivt deltagande i vardagen i Sesto. För att detta ska kunna lyckas behövs platser som uttryckligen samlar både nya och gamla invånare. Samtidigt kompletterar det historiska arvet och nya målsättningarna för hållbar stadsomvandling varandra så att Sesto får karaktär och inte faller tillbaka in i benämningen "icke-plats".	
Nyckelord: Plats, rum, icke-plats, hållbarhet, social inkludering, MilanoSesto	
Datum: 03.01.2023	Sidoantal: 64
Abstraktet godkänt som mognadsprov:	

Innehållsförteckning

• Bildförteckning.....	4
• 1. Inledning.....	5
○ 1.1 Syfte och frågeställning.....	6
○ 1.2 Metod och material.....	8
○ 1.3 Teoretisk bakgrund.....	9
○ 1.4 Forskningsläge.....	11
• 2. Bakgrund.....	12
○ 2.1 Sesto och industrierna.....	14
○ 2.2 Avindustrialisering.....	15
○ 2.3 MilanoSesto – Framtidens Sesto.....	17
• 3. Ägande och erövring av rummet och identiteten.....	18
○ 3.1 Den röda fästningen - Inkludering och exkludering.....	19
○ 3.2 Ruiner och rummets betydelse.....	22
○ 3.3 Aktörskap - Rätten att äga och förlora en lokalidentitet.....	24
○ 3.4 Den rebelliska färgen och modernitetens gråa färg.....	28
○ 3.5 Graffiti som medel för erövring och återerövring.....	31
○ 3.6 Den nya industrin – sammanfattning och slutsats.....	35
• 4. Det planerade rummet – Skapandet av en ny identitet.....	36
○ 4.1 Det gröna och smarta samhället.....	36
○ 4.2 Det föränderliga rummet.....	39
○ 4.3 Förändringens oundviklighet!.....	41
• 5. Platser i förändring.....	45
○ 5.1 Tågstationen.....	46
○ 5.2 Falck-fabriken.....	47
○ 5.3 Villaggio Falck.....	48
○ 5.4 Carroponete.....	52
○ 5.5 Galleria Campari.....	53
○ 5.6 Den synliga och osynliga platsen.....	55
• 6. Sammanfattning och slutdiskussion av avhandlingen.....	57

- Käll- och litteraturförteckning.....60
- Bilaga 1.....65

Bildförteckning

Bild 1 Karta över Milano.....	13
Bild 2 La Città delle Fabbriche.....	21
Bild 3 MilanoSesto.....	22
Bild 4 Webkamera över järnvägsstationen i Sesto.....	22
Bild 5 Falck-fabrik exteriör 1.....	24
Bild 6 Visionsbild över MilanoSesto presenterad av Hines.....	29
Bild 7 Falck-fabrik exteriör 2.....	30
Bild 8 Falck-fabrik interiör	31
Bild 9 Graffitimålning i Sesto.....	31
Bild 10 Viale Italia.....	33
Bild 11 Via Trento.....	34
Bild 12 Karta över Sesto San Giovanni.....	45
Bild 13 Tågstationen i Sesto San Giovanni.....	46
Bild 14 Det forna Falck-området.....	47
Bild 15 Falck Village Hotel.....	49
Bild 16 Falck Village Hotels uteterrass.....	50
Bild 17 Skylt över Villaggio Falck.....	50
Bild 18 Skyltning över platser med anknytning till Sestos industriella tid.....	51
Bild 19 Carroponte i Sesto San Giovanni.....	52
Bild 20 Campari-fabrik i Sesto.....	53
Bild 21 Galleria Campari.....	54

1. Inledning

Sesto San Giovanni är en *comune*¹ i utkanten av storstaden Milano i Lombardiet. Tätorten genomgick under 1900-talet en stadig befolkningstillväxt, från nästan 7 000 invånare år 1901 till cirka 66 000 sextio år senare.² Tillströmningen av migrerande arbetskraft till förorten var ett resultat av den rika industrimarknaden som fanns i regionen. Sesto San Giovanni, förkortat Sesto, ligger vid foten av järnvägsspåren som leder in till resten av Europa och mitt i klustret av den industriella triangeln i norra Italien som utgörs av Milano, Turin och Genua.³

Den industriella tiden i Sesto fick sitt slut 1995 då den sista industrianläggningen lades ner,⁴ och sedan dess har Sesto försökt att hitta en ny form av identitet och image som ska kunna locka investerare till regionen. Det här arbetet har lett till ett försök att rekonstruera den urbana stadsmiljön till förmån för hållbarhet och inkludering. Samtidigt innebär den här rekonstruktionen ett tätare samarbete mellan Sesto och Milano genom utbyte av idéer och skapandet av forum för informations spridning. En del nya områden kommer att byggas, medan de gamla ska få nya uppgifter, med följden att det urbana minnet av den industriella tiden omvärderas och ställs inför en rekonstruktion. Fabrikerna, som under närmare hundra år stod för den centrala aspekten av varje individs vardag i Sesto, ska nu hitta sin plats i det nya rekonstruerade postindustriella landskapet MilanoSesto.

Namnet MilanoSesto används för tre aspekter av rekonstruktionen. För det första är MilanoSesto namnet på själva projektet och tanken om att kunna rekonstruera det avindustrialiserade Sesto till ett postindustriellt landskap med fokus på förnybarhet och hållbarhet. För det andra är det namnet på den stadsdel som står i fokus för den här

---

¹ Italiensk kommun.

² Valerio Varini, "Building an industrial society: welfare capitalism in the 'city of factories', Sesto San Giovanni, Italy". *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 4 (2016:23), 730, <https://doi.org/10.1080/13507486.2016.1154928>.

³ Jan De Graaf, "No Italian Stalingrads, The C.G.I.L. and the working class in the northern industrial heartlands, 1945-1955", *Journal of Modern Italian Studies* 5 (2018:23), 621, <https://doi.org/10.1080/1354571X.2018.1535940>.

⁴ Roberta Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins in an Oral History Project: Sesto San Giovanni (Milan)", *BIOS-Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen* 31 (2018:2), 84.

rekonstrueringen. Området utgörs främst av det forna Falck-området. Den tredje och sista aspekten är företaget som står bakom projektet.

Sesto har mellan 1995 och 2015 befunnit sig i ett statiskt mellanskede utan större urbana omvandlingar. Minnet av den industriella tiden och industriernas betydelse för skapandet av en lokal identitet är samtidigt fortfarande betydande i regionen. Projektet MilanoSesto har visserligen påbörjats men är långt ifrån färdigt. Sesto blir därför ett avindustrialiserat rum men inte en postindustriell sådan.

Förändringar såsom denna är inte självklara för många forna industriorter, och även om planer på rekonstruering görs behöver det inte innebära att dessa kommer att lyckas. Valet att rekonstruera Sesto är dels beroende av vilka behov Sesto kan tänkas tillgodose, dels vilka förutsättningar orten anses ha. Eftersom Sesto har en unik historia finns det också någonting att bygga vidare på då man försöker rekonstruera bilden av Sesto. Detta är nödvändigt för att MilanoSesto inte ska anses sakna karaktär, samt för att underlätta integreringen av en nyinflyttad befolkning i samhället och skapa rum för dialog mellan dessa aktörer. Sesto som turistmål behöver unika karaktärsdrag för att locka nya människor till orten.

Miljövänlighet som riktlinje för denna rekonstruering måste också ses ur sin tid och sin attraktion. Återigen handlar det om att skapa en intressant miljö för investerare och nya inflyttare. Men det ska också ses som ett sätt att möta det behov som Italien, Europa och resten av världen sätter på sina samhällen och sina invånare. Att skapa ett rum som kommer fungera som laboratorium för hållbar utveckling innebär att man öppnar upp för vidare forskning kring miljövänlighet och ger förutsättningar för att andra områden följer samma bana. Man visar helt enkelt att den här rekonstrueringen är möjlig och ger resultat.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med avhandlingen är att studera det industriella minnet i MilanoSesto. Frågeställningen som därför ska besvaras är på vilket vis Sestos 1900-tals historia kommer att synas i den urbana rekonstrueringen och förvandlingen till det globala MilanoSesto.

Urbana förändringar är inget nytt eller ovanligt. De reflekterar politiska riktlinjer, finansiella mål och aktuella mänskliga värderingar, och städer är därför väldigt dynamiska miljöer som

ska kunna möta alla dessa krav och behov. Förändringarna är nödvändiga för att man ska kunna utveckla hälsosamma förutsättningar för tillväxt och samverkan. Rekonstreringen i Sesto är med andra ord förväntad, men det som gör det här urbana landskapet intressant är dels dess placering, dels de mål som MilanoSesto kommer att försöka uppnå.

Industrierna väger fortfarande tungt i det italienska medvetandet. Sesto, som i sig självt har en väldigt stark arbetarkultur, representerar därför avindustrialiseringen i Italien och kan berätta hur den italienska identiteten anpassar sig till de omständigheter som uppstår i ett postindustriellt landskap. MilanoSesto kan i det här fallet liknas vid detta postindustriella landskap, och i det här projektet kommer inte alla delar av det industriella arvet längre att synas. I stället blir Sesto en föregångare för förnybarhet.

Den här avhandlingen är en närhistorisk rumslig analys av hur urban utveckling omformar lokala platser. Det handlar med andra ord om en förändring över tid, där ruinerna av det förgångna möter de nya idealen, vilket leder till en omvärdering av den kollektiva identiteten. För att göra detta studeras tiden från det sena 1900-talet fram till i dag.

I studien av det industriella minnet i MilanoSesto delas den här avhandlingen upp i tre delar. Varje del fokuserar på varsin aspekt av avindustrialiseringsprocessen, och visar samtidigt på en förändring över tid i både miljöer och i medvetande. I kapitel 3 definieras vad ett industriellt minne innebär och hur det kan ta sig uttryck. I den här diskussionen synliggörs även ett par grupper. Dessa aktörer såsom ”aktivister” och ”fabriksarbetare” hävdar sin rätt att påverka hur det urbana landskapet borde se ut.

Kapitel 4 innefattar en analys av vad avindustrialisering och ett postindustriellt landskap innebär samt på vilket vis de ideal som MilanoSesto försöker uppnå ska få plats i Sesto. Här blir det aktuellt att ställa frågan huruvida det industriella minnet behöver förnyas för att bli mera attraktivt och på så vis få en plats i rummet Sesto. Det sista analyskapitlet, kapitel 5, är i sin tur en redogörelse av hur avindustrialiseringsarbetet och rekonstreringsprocessen har gått och kommer att fortskrida. Här studeras ett urval av platser som både har haft en stor betydelse under 1900-talet och kommer att fortsätta ha en stor betydelse i MilanoSesto.

Den kollektiva identiteten kommer också att stå inför en förändring. Minnet av den industriella tiden och demografiska förändringar kan påverka hur historien tolkas och vad som värderas. I förändrings skeendet och då förändringen är avklarad blir det aktuellt att studera den sociala inkluderingen.

1.2 Metod och material

Avhandlingen analyserar fotografier av och texter skrivna om Sesto. Bildmaterialet utgörs dels av Christoffer Holms bildarkiv från 2019, dels av de bilder som har blivit presenterade digitalt av MilanoSesto och Hines. Som komplement använder jag också de fotografier som används på webbplatser som Tripadvisor. Med hjälp av dessa dras slutsatser om vad som finns kvar av det industriella arvet. De kan också berätta en del information kring historiebruket i Sesto och på vilket vis ruinerna har smält in i den urbana miljön.

Textmaterialet består i sin tur främst av den information som presenteras av företagen MilanoSesto, Hines och Prelios. Den här informationen är dessvärre selektiv och lyfter fram vissa aspekter tydligare än andra. Företagens webbplatser är gjorda för att skapa intresse för rekonstruktionen och fördjupar sig inte alltid i hur målen för projektet kommer att uppfyllas. Informationen är naturligtvis uttänkt att presentera MilanoSesto på bästa möjliga sätt, och inte nödvändigtvis förklara varje del av rekonstruktionen. Dessutom har projektet nyss påbörjats och därför kan detta textmaterial inte direkt reflektera hur samhället verkligen kommer att se ut.

Dokumentären *Il polline e la ruggine* behandlar den personliga aspekten av avindustrialiseringen. Den studerar hur de forna industriarbetarna reagerade på förändringen och hur samhället anpassade sig till ett liv utan fabriker. I den här avhandlingen används innehållet i dokumentären som förklaring av kampen om det urbana rummet. Den belyser en viktig grupp av aktörer, de forna arbetarna, som måste beaktas i rekonstruktionen för att MilanoSestos mål om social inkludering ska uppfyllas.

Eftersom projektet strävar efter globalt uppseende presenteras en stor del av materialet på engelska. Detta underlättar uppfyllandet av avhandlingens syfte, men ökar i stället risken för att en del information på italienska förbises. Den globala tillgängligheten på material är i sig självt intressant, och färgar därför en del av avhandlingen genom frågan kring Sestos väg mot internationalitet på grund av rekonstruktionen.

1.3 Teoretisk bakgrund

Eftersom den här avhandlingen studerar förändring så är det också viktigt att studera tidens påverkan på rummet. Plats och rum är två ord som ofta används synonymt, men som i historieforskningen har rätt olika betydelser.

I den här avhandlingen används Leif Jerrams definition av begreppen. I sin artikel från 2013, ”Space: a useless category for historical analysis?”, förklarar han problematiken med begreppen *space* och *place* som här har översatts till rum och plats respektive. Han menar att många forskare, framför allt historiker, definierar begreppen på lite olika vis, vilket har gjort att det är svårt att säga vad som tillhör och inte tillhör betydelsen av begreppen. Men orden används oftast i tre olika kontexter.⁵

Det kan antingen handla om placeringen och förhållandet mellan exempelvis föremål och personer. Det kan i så fall exempelvis handla om en avsaknad av tillräckligt rum. Därtill kan det också handla om placeringen av ting på ett oändligt och universellt plan där rummet saknar betydelse. Och sist och slutligen kan man utgå ifrån platser som bärare av något positivt eller negativt laddat tack vare värderingar eller religiösa övertygelser. Med tanke på detta menar Jerram att rum är materiellt, lokalisering är relationellt och positionellt och att plats är meningsfullt.⁶ I den här avhandlingen används därför begreppet plats i kontexten av något känslomässigt värderat och rum i kontexten av två saker i förhållande till varandra.

En annan dimension av rum som också bör beaktas är dess byggstenar. Bob Jessop använder sig av TPSN-ansatsen för att förklara den sociala dynamiken i rummet. Dess byggstenar utgörs av territorium (*Territory*), plats (*Place*), skala (*Scale*) och nätverk (*Network*), och varje del fokuserar på olika studier av begreppet rum. I den här avhandlingen används främst plats och skala som utgångspunkter för analysen; platsen undersöks utifrån sin koppling till det vardagliga och upprätthållandet av ett kollektivt minne och identitet, medan skala traditionellt har studerats utgående från hierarkier kopplade till rum.⁷ Dessa begrepp kan exempelvis synas i diskussionen kring lokal ort kontra globalt landskap.

---

⁵ Leif Jessop, ”Space: a useless category for historical analysis?”, *History and Theory* 3 (2013:52), 403, <https://doi.org/10.1111/hith.10676>.

⁶ Jessop, ”Space: a useless category for historical analysis?”, 404.

⁷ Bob Jessop, ”The TPSN schema: moving beyond territories and regions”, i *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*, eds. Anssi Paasi, John Harrison & Martin Jones (Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2018), 91, 99–100.

Jessops artikel, *The TPSN schema: moving beyond territories och regions*, är ett försök att klargöra användandet av begreppet inom rumslighet. De rumsliga och sociala koncepten, *Territory, Place, Scale* och *Network*, kan användas på tre sätt; som sig självt där studien utgår ifrån exempelvis ett existerande territoriellt plan, som en strukturerande princip där konceptet påverkar andra strukturer, och som ett strukturerat fält där konceptet blir påverkat av andra strukturer.⁸

I den här analysen av det rumsliga är också semiotik ett centralt tema. Semiotiken är studien av tecken, och den används för att förstå tecknens betydelse som bärare av information. På engelska används ordet *signs* som kanske är mera beskrivande, men tecken skall i den här avhandlingen läsas som en indikator på en djupare betydelse. Denna betydelsebärande roll handlar om att ha två sidor; det som ses eller hörs, och den betydelse som tecknet förmedlar. Man kan därefter dela upp semiotiken i indexikala och kommunikativa teckenuppfattningar beroende på om de syftar på något, såsom feber pekar på en sjukdom, eller om man läser tecken som förmedlare av meddelanden mellan människor.⁹ Men i den här avhandlingen används främst Ron Schollon och Suzie Wongs uppdelning av tecken.

Schollon och Wong studerar geosemiotik, som då är studien av placeringen av tecken i ett landskap, och delar därför upp semiotiken i tre grupper: *Decontextualized semiotics*, *transgressive semiotics* och *situated semiotics*. Den första gruppen utgår ifrån de tecken som exempelvis fungerar som företagslogon. Dessa är till skillnad från de andra genast igenkännbara även utan kontext. *Transgressive semiotics* är i stället tecken som fångar uppmärksamhet genom att de är placerade utanför sin ”etablerade” kontext. Till den här gruppen brukar räknas skräp på gatan, felstavade meddelanden och graffiti. Den sista gruppen är sedan sådana tecken som är placerade för att indikera exempelvis riktning, viktiga meddelanden eller begränsningar.¹⁰

Marc Augé har i sin tur myntat och definierat begreppet icke-plats. Med det menas motsatsen till begreppet plats, och som därför skulle sakna de relationella, historiska och identitetsskapande faktorer som är typiska för uppfattningen av plats. Michel de Certeau

---

⁸ Bob Jessop, “The TPSN schema”, 92.

⁹ Søren Kjølrup, *Semiotik* (Lund: Studentlitteratur, 2002), 9, 19.

¹⁰ Ron Schollon & Suzie Wong, *Discourses in place, Language in the Material World* (London: Routledge, 2003), 2, 145–146.

beskriver icke-platsen som en negativ aspekt av begreppet plats, eller som en plats utan sin egen karaktär. Risken för uppkomsten av icke-plats finns alltid oberoende rum.¹¹

Sesto, som för tillfället håller på att förändras, kan ses som en icke-plats. Den karaktär som ha präglat Sesto under hela 1900-talet har tappat sitt fotfäste och de ideal som kommer att etableras i MilanoSesto har ännu inte fullständigt hittat sin plats. Det lämnar Sesto för tillfället utan en tydlig karaktär, vilket gör att invånarna i Sesto och aktörer bakom projektet MilanoSesto har en chans att erövra det urbana landskapet och på så vis markera sin position i det föränderliga rummet.

1.4 Forskningsläge

I studien om avindustrialisering och industriellt minne är Sesto kanske det bästa exemplet på aktuell rekonstruering av ett tidigare industriellt samhälle till en postindustriell sådan. Och då det kommer till Sesto finns det knappast någon som känner till den här förändringen bättre än Roberta Garruccio.

Garruccio är främst ekonomhistoriker, men hon har också forskat kring muntlig historia såsom vid dokumentären *Il polline e la ruggine* som används i den här avhandlingen. Tre av hennes artiklar är här värda att belysa. Den första, ”Plant Closures and the Making of a New Occupational Psychology Culture – Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni (Milan)”, från 2016 fokuserar på den yrkespsykologiska aspekten av avindustrialisering. Här försöker hon att komplettera den, vad hon menar, bristande forskningen av avindustrialiseringsprocessen utgående från ledningen. Den här artikeln studerar samtidigt de skyddsmekanismer som etablerades för att säkerställa att avindustrialiseringen gick relativt smidigt till.

Studien av Sesto fortsätter sedan i artikeln ”Visualising Deindustrial Ruins in an Oral History Project” från 2018. Garruccio kopplar här samman den fysiska aspekten av avindustrialisering med den kulturella transformeringen till ett postindustriellt landskap. För att göra den här studien använder hon sig av ett bildmaterial över både ruinerna och graffitimålningarna i Sesto, och på så vis visar hon på vilken betydelse det visuella har för den kollektiva markeringen av

---

¹¹ Marc Augé, *Non-Places, Introduction to an Anthropology of Supermodernity* (London & New York: Verso, 1995), 77–78, 85, 107.

identitet i samhället. Den här forskningen är ytterligare tänkt att komplettera hennes andra artiklar, och visa på hur den muntliga historien syns i rummet Sesto.

Den sista artikeln är ”’Hardly a cause for tears’: Job Insecurity and Occupational Psychology Culture in Italy – Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni, Milan” från 2020. Här studerar hon hur erfarenheten av arbetsotrygghet kan skapa en form av disharmoniskt arv. Med det menar hon att avindustrialiseringsprocessen påverkar olika individer på olika sätt, vilket gör att dess betydelse påverkar både det kulturella och det materiella arvet i ett samhälle.¹²

Steven High studerar det postindustriella i sina böcker *Corporate Wasteland* och *Industrial Sunset – The Making of North America’s Rust Belt, 1969–1984*. Dessa studier är huvudsakligen inriktade på den nordamerikanska kontinenten, och ger en inblick i hur det industriella har format lokala identiteter i postindustriella samhällen. I den här diskussionen syns också ruinernas roll, samt hur museiverksamheten kan fungera som en kompromiss i bevarandet av industriellt minne. High väver samtidigt in industrin med kulturella element för att visa på deras betydelser. Boken *Industrial Sunset* fokuserar mera på socioekonomiska konflikten mellan arbetare och arbetsgivare i och med avindustrialiseringen, medan *Corporate Wasteland*, som skrevs tillsammans med David W. Lewis, belyser den materiella aspekten.

Slutligen är det också viktigt att belysa Anna Storms forskning. Storm, vars forskningsämne är en blandning av det industriella och det rumsliga, fokuserar på ruinernas potentiella risker och attraktivitet. I sin bok, *Post-industrial landscape scars*, förklarar hon hur det urbana rummet förändras beroende på ruinernas förutsättningar och genom vilka ögon de studeras. Uppskattandet av det industriella påverkar i sin tur definitionen av kulturellt arv.

2. Bakgrund

---

¹² Roberta Garruccio, ”’Hardly a cause for tears’, Job Insecurity and Occupational Psychology Culture in Italy. Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni (Milan)”, i *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Region Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger (Oxford & New York: Berghahn Books, 2020), 177.

Bild 1 Karta över Milano. Sesto San Giovanni är inringat på bilden. Foto taget av karta gjord av Joseph Edmund Woerl och Bartholomew Herder. 1835.¹³

Sestos 1900-tals historia syns i den urbana miljön i form av ruiner och minnesplatser, som både speglar en förgången tid och en framtida vision av hur platsen bäst kommer att tjäna det nya samhället. Imagen av Sesto som en industriort har dock försvagats av avindustrialiseringen. Den här förändringen har visserligen begränsat möjligheterna till arbete inom servicesektorn, men minnet av det industriella lever fortfarande kvar.

Avindustrialisering innebär inte att världen blir mindre industrialiserad. Det innebär enbart att produktionen av varor förflyttas från en del av världen till en annan, av en orsak eller en annan. I och med nya potentiella restriktioner kring arbetsförhållanden och ekologi kan fabrikerna sen bli tvungna att återigen flytta på sig.¹⁴

Sesto är inte ett postindustriellt landskap. Det är en avindustrialiserad ort som är på väg att bli ett postindustriellt landskap. Sesto befinner sig i mellanskede och är på väg emot vad Roberta

¹³ Milano, av Joseph Edmund och Bartholomew Herder. 1835. Ingår i samlingen David Rumsey Historical Map Collection. Hämtad 20.09.2021
https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~239666~5511927:Milano?title=Search+Results%3A+List_No+equal+to+%276824.021%27&thumbnailViewUrlKey=link.view.search.url&fullTextSearchChecked=&dateRangeSearchChecked=&showShareLink=true&helpUrl=https%3A%2F%2Fdoc.lunaimaging.com%2Fdisplay%2FV75D%2FLUNA%2BViewer%23LUNAVIEWER-LUNAVIEWER&showTip=false&showTipAdvancedSearch=false&advancedSearchUrl=https%3A%2F%2Fdoc.lunaimaging.com%2Fdisplay%2FV75D%2Fsearching%23searching-searching

¹⁴ Steven High & David W. Lewis, *Corporate Wasteland – The Landscape and Memory of Deindustrialization* (New York: Cornell University Press, 2007), 7.

Garruccio kallar för ”a still uncertain future”. Idag är Sesto den plats där avindustrialiseringen är som mest tydlig i Europa.¹⁵

2.1 Sesto och industrierna

Sesto San Giovanni ligger en bit norr om Milano, i regionen Lombardiet i närheten av den så kallade ”industriella triangeln” bestående av Milano, Turin och Genua, se bild 1.¹⁶ De första och främsta industrierna vid början av 1900-talet i trakterna av Sesto var Falck, Ernesto Breda och Ercole Marelli som alla satsade på olika former av antingen maskinteknik eller stålproduktion. De fick senare sällskap av företaget Magneti Marelli 1919. Breda som grundades redan 1866 fick nationell slagkraft först efter sin flytt från Milano till Sesto, och sysselsatte senare också under en tid flest arbetare i området. Exempelvis, år 1950 arbetade nästan 14 000 för Breda, medan omkring 2 000 arbetade för Magneti Marelli och 8 900 för Falck.¹⁷

För att tillgodose de behov som den invandrande arbetskraften krävde byggdes hus, då till att börja med ytterst provisoriska sådana. Då stadens beslutsfattare inte hade möjlighet att erbjuda service och byggen i den takt som tillströmningen krävde blev det upp till fabriken själva att stå för konstruktionen av hemmen och för de tjänster som ett fungerande samhälle behöver. Bland dessa företag var det främst Falck som tog initiativ till dessa projekt och strax efter första världskriget satte de i gång med utvecklingen av de första bostadskvarteren för arbetare i Sesto.¹⁸ Tillgången till dessa bostäder förhindrade splittringen av familjer, vilket i sin tur ledde till att arbetarna stannade i Sesto. Falcks kontroll över de här bostadskvarteren handlade främst om att säkerställa en gynnsam samexistens med goda hygieniska förutsättningar. Detta i sin tur skapade en känsla av samhörighet mellan arbetarna och deras familjer. Falck kom att stå för husbyggen för omkring 500 familjer medan ytterligare 1 900 människor levde på mark som ägdes av företaget.¹⁹

---

¹⁵ Garruccio, ”Hardly a cause for tears”, 164.

¹⁶ De Graaf, ”No Italian Stalingrads”, 621.

¹⁷ Varini, ”Building an industrial society”, 729, 731.

¹⁸ Varini, ”Building an industrial society”, 730–731.

¹⁹ Varini, ”Building an industrial society”, 732–733.

På grund av dessa industrier växte Sestos befolkning, vilket ledde till att de samhällstjänster som tidigare bara hade inkluderat arbetstagarna utvidgades till att nu också gälla deras familjer. Dessa tjänster kunde bland annat handla om sponsorerings av utbildning och vardagsaktiviteter såsom idrott och biografier.²⁰ Med en så stor befolkningstillväxt har den migrerande delen en stor påverkan på samhällsklimatet. Detta skapar också ett rum av social och kulturell mångfald.²¹

Sesto har kallats Italiens Stalingrad på grund av sitt starka stöd för det kommunistiska partiet. Även om den titeln har blivit kritiserad visar den på en stark arbetarnärvaro. Jan De Graaf menar att det ännu idag finns en tanke om ett nästan mytologiskt proletärt norr med fokus på den industriella triangeln av Milan, Torino och Genua som skulle ha stått enade mot kapitalismen, men att regionerna egentligen var delade.²² Sesto har sen första världskriget delvis präglats av politisk radikaliserings.²³

Företagen i Sesto upplevde sin så kallade guldålder under krigsåren, för att senare under resten av 1900-talet gå in i en långsam ekonomisk stagnering. Falck var den främsta industriella arbetsgivaren i Sesto efter att Breda, Ercole Marelli och Magneti Marelli blev tvungna att skära ner,²⁴ men även Falck fick sitt slut sen år 1995.²⁵ Efter att ha under en relativt kort tid, omkring 100 år, dominerat varje ens av livet i Sesto finns inget annat än minnet och ruinerna av industrierna kvar. På de platser där framtiden sen kan verka väldigt osäker, blir det industriella förflutna något att vända sig till och som kan sammankoppla generationer i kollektiva minnen.²⁶

2.2 Avindustrialisering

---

²⁰ Varini, "Building an industrial society", 730, 733–735.

²¹ Jeff Pratt, *Class, Nation, and Identity, The Anthropology of Political Movements* (London & Sterling Va.: Pluto Press, 2003), 27.

²² De Graaf, "No Italian Stalingrads", 620–621.

²³ Pratt, *Class, Nation, and Identity*, 26.

²⁴ Varini, "Building an industrial society", 737.

²⁵ Garrucio, "Visualising Deindustrial Ruins", 84.

²⁶ Rubén Vega Garcia, "Sounds of Decline", i *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger (Oxford & New York: Berghahn Books, 2020), 219.

Avindustrialisering är en naturlig följd av en framgångsrik ekonomi, men tenderar att bli fokus för en negativ utveckling i och med att samhällen riskerar att förlora arbeten, vilket kan leda till sämre levnadsförhållanden. I USA började processen redan på 1960-talet, medan de europeiska fabriksarbetarnas andel var relativt hög ännu på 1970. Antalet har sen dess sjunkit kraftigt i både Europa och Nordamerika.²⁷

Sen dess har avindustrialiseringen lett till att fabriker och industrier har övergetts och lämnats stående som minnen av forna tider. En del av dessa områden har blivit ombyggda för att tjäna nya syften eller påminna om det förgångna på ett tryggt och pedagogiskt sätt, såsom museer. Men utav andra platser finns nu endast ruiner kvar; ruiner som på grund av föroreningar eller andra faktorer inte bör besökas.

Processen ska ofta ses som ett tecken på en förbättring av levnadsförhållanden, men ifall samhället inte lyckas tillgodose arbeten inom service-sektorn för de som går miste om arbetsmöjligheter inom industrin kan avindustrialiseringen leda till försämrade förhållanden. Processen ska inte heller endast ses ur skiftningen från en industri-inriktad ekonomi till en service-inriktad sådan, även om den här förändringen verkar reflekteras i avindustrialiseringen.²⁸

Det finns många orsaker bakom den här processen och stängningen av fabriker, men enligt Steven High och David W. Lewis är de två mest centrala faktorerna fabrikernas föråldrande och lönsamma förflyttningar av verksamhet. Att industrierna inte kan möta de växande krav som ställs på produktionen leder till ökat behov av modernare och effektivare utrustning. Ifall kostnaderna för den här förändringen är för höga kan industrin bli tvungen att förflytta sig. Detta leder in på följande orsak. Möjligheterna att skära ner på kostnaderna påverkar placeringen av fabrikerna, och detta gör att orter med arbetare med sämre arbetsförhållanden prioriteras. Dessa orsaker kan samverka, men kan också fungera som enskilda motivationsfaktorer bakom avindustrialiseringen. Förflyttningen är möjlig tack vare den globala handeln.²⁹

---

²⁷ Robert Rowthorn & Ramana Ramaswamy, "Deindustrialization – its causes and implications", i *Staff Studies for the World Economic Outlook* (Washington, DC: International Monetary Fund, 1995), 62–63.

²⁸ Rowthorn & Ramaswamy, "Deindustrialization", 63–66.

²⁹ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 7.

2.3 MilanoSesto – Framtidens Sesto

MilanoSesto syftar som sagt på tre aspekter av rekonstrueringen av Sesto. Det är namnet på rekonstrueringsprojektet, på stadsdelen som kommer att rekonstrueras och på företaget bakom projektet.

Projektet började 2015 och har som mål att göra Sesto till ett laboratorium för hållbar utveckling och urban rekonstruering. På grund av den starka arbetarkulturen och historien som finns i Sesto är det speciellt intressant att se hur landskapet kommer att utvecklas. Resultatet kommer också ge en inblick i hur framtida rekonstrueringsprojekt kommer att fungera i andra delar av världen. Projekt som omvandlar tidigare industriorter till antingen pedagogiska platser för historien eller som helt enkelt fokuserar sin ekonomi på service och turism, är inget nytt. Men vad som är speciellt med MilanoSesto är räckvidden av den här omvandlingen. Även om rekonstrueringen inte täcker hela Sesto kommer den ändå att utgöra en markant yta, nämligen 1,5 miljoner kvadratmeter.³⁰ Men det handlar också om en mera internationell räckvidd där företagen bakom MilanoSesto försöker nå resten av Europa och världen för att locka potentiella inflyttare och intresserade investerare.

Företagen bakom den här rekonstrueringen är främst MilanoSesto, Hines och Prelios. På MilanoSestos webbplats ges följande information om företagen: Hines är ett globalt företag som grundades 1957 och som är aktivt i 240 städer utspridda över 27 länder. Prelios å sin sida är en av frontfigurerna för alternativ kapitalförvaltning och förvaltar omkring 10 miljoner kvadratmeter. Prelios kommer fungera som projektledare för rekonstrueringen medan Hines fungerar som strategisk rådgivare och utvecklingsledare för projektet.³¹

Tillgängligheten i MilanoSesto kommer synas symboliskt, fysiskt och socialt. En del platser, såsom tågstationen vars bro kommer att koppla samman två skilda regioner, representerar den fysiska aspekten av tillgänglighet både för det historiska minnet och för invånarnas rörlighet. Tågstationen ligger mellan det område som kommer att bli MilanoSesto och det område som kommer att lämnas utanför rekonstrueringen, och fungerar därför som bro mellan det förgångna och det moderna. Platsen ligger på så vis väldigt centralt och tillgängligt, varifrån man sen enkelt kan åka till metropolen Milano. Den sociala tillgängligheten i sin tur handlar om att hålla kanaler för informationsspridning öppna och att skapa rum för inkludering i MilanoSesto för

---

³⁰ "MilanoSesto: an ever-evolving city", MilanoSesto, information hämtad 6.10.2022, <https://www.milanosesto.it/en/>

³¹ "MilanoSesto: an ever-evolving city".

att kunna tillgodose behov. Detta syns delvis i digitala konferenser och presenterandet av projektet på MilanoSestos webbplats.

3. Ägande och erövring av rummet och identiteten

Den här delen av avhandlingen fokuserar på rummets betydelse för skapandet av en identitet, och på vilket vis som man kan förlora och återerövra rummet. För att kunna göra detta granskas färgens betydelse i den urbana miljön utgående från graffiti och fotografier. Färg och avsaknad av färg påverkar hur en omgivning upplevs och på vilket vis den individuella representationen syns i det lokala minnet. Att måla graffiti på väggar blir därför ett ställningstagande, och likaså att riva ner väggarna som graffiti är målade på. Frågan är om något går förlorat i den här erövring och återerövring av platsen?

Det här kapitlet utgår också ifrån dokumentären *Il polline e la ruggine*, som redogör för händelserna under och straxt efter stängningen av den sista Falck anläggningen 1995. På det viset kompletteras den urbana miljön med de personliga erfarenheterna av avindustrialiseringsprocessen. Dokumentären belyser samtidigt att processen inte var smärtfri även om det fanns ett visst skyddsnät för de arbetare som plötsligt inte längre hade ett sätt att försörja sig på. Industriernas roll i invånarnas vardag sträckte sig utanför fabrikerna. Deras inflytande nådde arbetarna och deras familjer genom fritidsaktiviteter och skolor.³²

Ett urbant landskap innebär ett föränderligt klimat. Städer kan ge utrymme för åsiktsyttringar och förmedling av information på grund av sin kapacitet och befolkningens mängd, men samtidigt ökar också risken för konflikter. Det föränderliga i dessa miljöer är beroende av diskursen kring relevanta politiska satsningar och ansedda nödvändiga behov. Klimatet fostrar i sin tur aktörer som strävar efter att utveckla den urbana miljön enligt sin uppfattning.

Platser har betydelse för hur dessa aktörer ska kunna föra en diskussion. Tillgång till plats, vare sig det handlar om en fysisk eller virtuell sådan, ger möjlighet till informationsspridning och

---

³² Varini, "Building an industrial society", 730, 733–735.

publicitet. Men aktörernas påverkan på det urbana landskapet kan omforma platserna och deras betydelser. Att erövra och återerövra platserna i Sesto leder därför till att man samtidigt förändrar uppfattningen av Sesto.

Steven High och David W. Lewis förklarar att arkiveringen av industriella landskap i museer är ett svar på ekonomiska förändringar. Det handlar också om att underlätta bemötandet med den industriella platsen. Sådana platser som tidigare har samlat människor kan komma att skapa ett kollektivt minne av sorg ifall den platsen överges. Skapandet av minnesplatser, såsom industriella ruiner, har ett värde i bevarandet av industriell historia eftersom de får oss att reflektera.³³

Unika platser, såsom minnesplatser, ger i sin tur en bas för konstruerandet av urban identitet och intresse. I en del städer har sådana platser varit användbara exempel i beskrivningarna av orterna för turister. Exempelvis, de industriella ruinerna är ett av de mest fotograferade landmärkena i Cornwall och fungerar därför som representationer för identiteten i uppfattningen av Cornwall.³⁴

3.1 Den röda fästningen - Inkludering och exkludering

”Plats spelar en närmast avgörande roll för hur man formas som människa, där finner man plattformen för sin vardag och inte så sällan destinationen för sina drömmar”³⁵

I diskussionen om erövring måste begreppen inkludering och exkludering i både Sesto och MilanoSesto diskuteras. Med andra ord är det frågan om vems identitet och minnen det är som syns i den urbana miljön. Sesto har också fått diverse namn under åren såsom fabriken stad

---

³³ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 9.

³⁴ Hilary Orange, ”Cornish Mining Heritage and Cornish Identity”, i *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger (Oxford & New York: Berghahn Books, 2020), 114.

³⁵ Paul Agnidakis, *Rätten till platsen – Tillhörighet och samhörighet i två lokala industrisamhällen under omvandling* (Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2013), 17.

(se bild 2)³⁶ och det lilla Manchester³⁷, men Andrea Muehlebach kallar också Sesto för ”a red fortress”. Den här ”röda fästningen” visar på en stark arbetarhistoria, som bottnar i att kommunistpartiet och fackförbundet hade stort inflytande i Sesto.³⁸ Fästningen belyser samtidigt skiljelinjen mellan oss och dem.

Dagens Sesto San Giovanni är dock inte en röd fästning längre. År 1994 vann en högercenterallians för första gången rösterna i Sesto sen 1946,³⁹ och i valet av senator 2022 vann Isabella Rauti, som representerar det högerradikala partiet Fratelli d'Italia,⁴⁰ flest röster i Sesto med ett valdeltagande på 67,6%.⁴¹ Fratelli d'Italia har formellt tagit avstånd från sina fascistiska rötter,⁴² men har samtidigt använt sig av fascisternas slogan ”Gud, fosterland och familj”, samt uttryckt sitt missnöje med hbtq-rörelsen.⁴³ En liknande förändring kan också hittas på andra forna industriorter. Cornwall, exempelvis, som Hilary Orange har kallat för ”a liberal stronghold”, har under de senaste valen skiftat längre högerut.⁴⁴

---

³⁶ På italienska: La Città delle Fabbriche.

³⁷ På italienska: Piccolo Manchester.

³⁸ Andrea Muehlebach, ”The Body of Solidarity: Heritage, Memory, and Materiality in Post-industrial Italy”, *Comparative Studies in Society and History* 1 (2017:59), 101–102, <https://doi.org/10.1017/S0010417516000542>.

³⁹ Anna Cento Bull, ”Class, gender and voting in Italy”, *West European Politics* 2 (2007:20), 76, <https://doi.org/10.1080/01402389708425192>.

⁴⁰ På svenska: Italiens bröder

⁴¹ ”Elezioni senato 2022 risultati comune di Sesto San Giovanni (Lombardia)”, *la Repubblica*, 26.09.2022. Hämtad 13.12.2022, <https://elezioni.repubblica.it/2022/senatodellarepubblica/lombardia/lombardia-p02/lombardia-u04/sesto-san-giovanni/>.

⁴² ”Italiens bröder / Fratelli d'Italia (FDI)”, *EXPO*, 12.10.2022. Hämtad 13.12.2022, <https://expo.se/fakta/wiki/italiens-br%C3%B6der-fratelli-d%E2%80%99italia-fdi>.

⁴³ Jacob Ruderstam, Nora Fernstedt & Johan Edgar, ”Högerextrema Italiens bröder går mot valseger”, *Aftonbladet* 25.09.2022. Hämtad 13.12.2022, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Xb60em/valet-i-italien-fordel-for-hogerextrema-italienska-broder>.

⁴⁴ Orange, ”Cornish Mining Heritage and Cornish Identity”, 113.

Bild 2 La Città delle Fabbriche, tagen av Christoffer Holm (2019), Sesto.

Även då det gäller MilanoSesto finns det skiljelinjer. Projektet strävar efter att förnya stadsmiljön och satsa på hållbarhet och förnybarhet, och i den här förändringen kommer inte nödvändigtvis det industriella minnet med. De delar av fabrikena och industrierna som har fått plats i stadsplaneringen kommer inte att ha de samma roller som de en gång haft. Det handlar också om en väldigt fysisk skiljelinje, där det finns ett område som kallas MilanoSesto och ett område som ligger utanför. Hela Sesto San Giovanni kommer på så vis inte att vid det här skedet av rekonstruktionen bli ett postindustriellt landskap.

Användandet av kartor i visualisering av förändringen är dock en polariserande faktor. Karl Schlögel förklarar, "Maps do not just represent spaces, they construct and project them; they are what turn spaces into territories".⁴⁵ Bild 3 visualiserar på samma vis två territorier, där den blåa färgen representerar det planerade MilanoSesto. Resten av landskapet på kartan är de delar av Sesto som inte berörs av rekonstrueringsprojektet. Kartan presenterar med andra ord både de postindustriella och de avindustriella delarna av rummet Sesto San Giovanni. Dessa två "territorier" knyts i sin tur samman av platser som järnvägsstationen, där en bro för tillfället håller på att byggas för att ge invånarna möjlighet att enkelt kunna promenera från den ena sidan till den andra, se bild 4.

---

⁴⁵ Karl Schlögel, *In Space We Read Time: On the History of Civilization and Geopolitics*, översatt av Gerrit Jackson (New York City: Bard Graduate Center, 2016), XXI.

Bild 3. MilanoSesto. Hämtad 11.10.2021, <https://www.milanosesto.it/en/>

Bild 4 Webkamera över järnvägsstationen i Sesto. MilanoSesto. Hämtad 25.10.2022, kl 19:35
http://fanelliphotography.com/webcamMS/MS_cam01.jpg

3.2 Ruiner och rummets betydelse

“History is set not only in time but also in space”⁴⁶

---

⁴⁶ Schlögel, *In Space We Read Time*, XVII.

Den 10 november 2021 ordnades en konferens vid Bocconi universitetet i Milano. Under tillställningen deltog ett par nyckelfigurer för förnyandet av Sesto San Giovanni, såsom Mario Abbadessa, som representerade Hines. Abbadessa, tillsammans med några andra talare, presenterade vad hållbarhet innebär i en urban kontext. Detta gjordes för att informera vad som kommer och håller på att ske i Sesto.

På grund av att tillställningen sändes live fanns det möjlighet för utomstående att delta och på så vis ta del av innehållet. I det här fallet har rummet en stor betydelse, för konferensen sträckte sig utöver det fysiska rummet i Italien och nådde det internationella rummet genom det digitala. Detta skapar en tillgänglighet och ett intresse som inte enbart är knutet till italienska värderingar och målsättningar. Denna internationalitet syns även i namnet MilanoSesto, där Sesto står för det lokala medan Milano är det globala.

På så vis blir MilanoSesto ett internationellt projekt även om det är fokuserat på ett lokalt område, Sesto. Det är internationellt eftersom företagen som bygger om orten gör affärer också i andra länder,⁴⁷ och på så vis för med sig internationellt inflytande i form av idéer och kapital. Det är också internationellt eftersom en stor del av informationen verkar finnas tillgänglig både på italienska och engelska. Det var också fallet på konferensen den 10 november. Talarna kunde ibland börja eller avsluta på italienska, men stora delar av innehållet presenterades ändå på engelska. Konferensen riktade sig med andra ord inte främst till italienare, utan till personer utanför Italien.

Stadsdelen MilanoSesto blir sen ett spännande rum eftersom det är en kombination av en lokal ort och en global metropol. På grund av att rekonstrueringen inte innefattar hela Sesto blir den nya stadsdelen både en förkortning av Sesto och en förlängning av Milano. Men å andra sidan bär Sesto San Giovanni också på en direkt koppling till Milano i sitt namn. Det latinska ordet Sesto betyder nämligen ”vid den sjätte milen från centrum”, vilket då syftar på sträckan till Milano.⁴⁸

Rummet Sesto är relevant som rekonstrueringsprojekt på grund av de industriella ruinerna. Dessa platser ger karaktär till resten av den urbana miljön, och de kopplar samman det förgångna med det moderna. För invånarna i Sesto är ruinerna också en koppling till den lokala

---

⁴⁷ Exempelvis Hines äger fastigheter i åtminstone Europa, Amerika och Asien.

⁴⁸ Garruccio, ”Hardly a cause for tears”, 163.

identiteten, vilket gör att dessa platser skapar en samhörighet även om de inte längre används som fabriksbyggnader. Ruinerna blir därför symboliskt och känslomässigt värdeladdade.

Ruiner, såsom de från 1700 och 1800-talen, har enligt Anna Storm värderats relativt högt på grund av sin ”melankolisk skönhet”. Industriella ruiner har dock inte blivit bemött av samma grad av vördnad. Dessa platser har i stället fått representera en ödemark fylld av faror och fulhet.⁴⁹ Garruccio definierar en ruin som en plats utan betydelse,⁵⁰ men de forna industrianläggningarna får nya roller och uppgifter i och med MilanoSesto. På så vis förändras också definitionerna av Sestos industriella ruiner. Projektets webbplats presenterar svartvita bilder av dessa anläggningar, se bild 5. Avsaknaden av färg och valet att visualisera ruinerna som folktomma motiverar förändringen av landskapet.

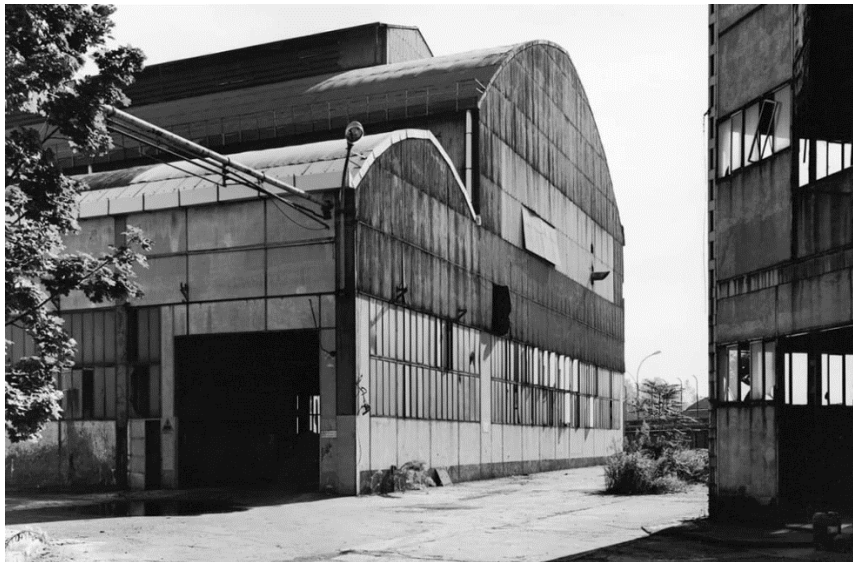

Bild 5 Falck-fabrik exteriör 1. Gabriele Basilico/Gabriele Basilico Archive. Hämtad 29.12.2022

3.3 Aktörskap - Rätten att äga och förlora en lokalidentitet

---

⁴⁹ Anna Storm, *Post-industrial landscape scars* (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 18.

⁵⁰ Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins", 96.

I och med avindustrialiseringen i Sesto var många tvungna att hitta nya sätt att försörja sig och sina familjer på. Den vardag som de hade blivit vana vid hade fått ett slut. För att underlätta den här förändringen grundades ett skyddsnät som skulle förenkla processen för personer att hitta nya arbeten. Detta gjordes dels genom att förbereda arbetarna på förändringen genom utbildning, dels genom att hålla koll på behovet av arbetskraft i regionen kring norra Milano.⁵¹

Detta skyddsnät sköttes av vad som kallades Observatoriet⁵². Namnet observatorium syftar antagligen på planen om att kontrollera mängden arbetskraft och behovet av arbetare, och ska därför inte ses som ett verkligt observatorium. Detta organ bestod av tio medlemmar, varav fem representerade arbetarna, två representerade företaget och tre var delegater från fackförbundet.⁵³

Den hjälp som organet gav var dock inte alltid nödvändigt för de som redan hade ett högt anställningsvärde, eftersom de själva ofta kunde hitta ett nytt arbete. Men för de som var 45 år eller äldre och de vars arbetserfarenhet var relativt låg, så var den här hjälpen betydande.⁵⁴ Det fanns med andra ord både utrymme för arbetarna att bli representerade och det fanns resurser att ge till de som var speciellt utsatta, men trots det uppstod det problem vid avindustrialiseringen och hur man skulle anpassa sig till den nya verkligheten. Dokumentären *Il polline e la ruggine* ger en inblick i hur och varför dessa problem uppstod.

Doriana Locatelli berättar i den här dokumentären att innan hon lämnade in sin avskedsansökan hade hon aldrig kunnat tänka sig att säga upp sig från vad hon kallar "sitt Falck". Personalen som tog emot ansökan hade då förklarat för henne att "hennes" Falck inte längre fanns.⁵⁵ Denna tanke syns också i Maria Balenas redogörelse över de samtal hon hade haft med de anställda vid Falck. Hon förklarar att arbetarna såg företaget som en sorts förlängning av sina egna hem.⁵⁶

Det fanns med andra ord en känsla av ägande då det kom till Falck. Det var inte enbart en plats för arbete utan också en plats för socialt umgänge. Och den här platsen sträckte sig utöver det

---

⁵¹ Roberta Garruccio, S. Roncaglia & S. Zanisi, "Plant Closures and the Making of a New Occupational Psychology Culture - Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni (Milan)", i *Industrial Heritage, Historical Culture and Region Identities in Regions and Cities undergoing Structural Transformations*, ed. Stefan Berger (Bochum: Ruhr-Universität Bochum, 2016), 6.

⁵² Egen översättning på engelska benämningen "The Observatory". Jag har inte hittat ett italienskt namn.

⁵³ Garruccio, "Plant Closures and the Making of a New Occupational Psychology Culture", 6.

⁵⁴ Garruccio, "Plant Closures and the Making of a New Occupational Psychology Culture", 7.

⁵⁵ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine. Memoria, lavoro, deindustrializzazione a Sesto San Giovanni (1985-2015)". Dokumentären gjordes 2015 och laddades upp 2018 på YouTube, 33:42, <https://www.youtube.com/watch?v=KcF1GYOBDIY&t=1800s>.

⁵⁶ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 27:16.

fysiska rum där fabriken stod, för Falck påverkade många delar av arbetarnas vardag. Falck var en arbetsgivare men också en institution som tillgodosåg en gynnsam samhällsutveckling i form av boende och fritidsaktiviteter. Familjerna bodde i Falck-ägda bostäder, barnen åkte till Falck-ägda daghem och fortsatte sen med sina studier vid en Falck-ägd skola. På sommaren kunde barnen också skickas till ett sommarläger som ordnades av Falck.⁵⁷

Den här starka kontakten mellan fabrik och arbetare kan delvis böttna sig i en kontinuitet och stabilitet gällande relationen. Silvana Rovelli berättar att hon från och med 16 eller 17 års ålder tillbringade hela sitt vuxna liv på Falck. Hon menar också att det fanns en stöttande arbetsmiljö, där gemenskapen i kollegiet var bekräftande och inte exkluderande.⁵⁸

Det var svårt att tro att denna kontinuitet skulle kunna få ett slut. Fabiana Cestari förklarar att hon ända fram till slutet trodde att det skulle finnas en annan utväg, ett sätt att bevara Falck som det hade varit.⁵⁹ Roberta Garruccio menar att en orsak till att den här kontinuiteten brast var anställningen av en ny vd vid namn Colombo. Det var hans uppgift att skära ner på utgifterna, men själv hade han ingen bakgrund inom stålproduktion.⁶⁰

Problemen som uppstod under avindustrialiseringen berodde på att Falcks påverkan sträckte sig så pass långt. Observatoriet skulle underlätta processen för personalen att skaffa sig nya arbeten, men det fanns inte skyddsnet för bevarandet av den vardag och gemenskap invånarna hade blivit vana vid. Utan Falck försvann platser för diskussion och möten, samt möjligheter att skapa en gemensam identitet och gemensamma minnen kring den industriella tiden.

Det finns också en skillnad mellan de som har arbetat inom industrin längre till skillnad från de som endast har varit där en kortare stund. Medan de flesta arbetarna kan vara fokuserade på den finansiella aspekten som kommer av att inte längre ha ett arbete, så går problemen djupare hos de som var mera bekanta med fabrikerna. High och Lewis förklarar att dessa arbetare upplevde det som att de hade förlorat något mera än bara sin ekonomiska trygghet och sociala samvaro, de hade förlorat en del av sig själva.⁶¹

Förhållanden på industriorter har setts som omänskliga och exkluderande, och passar därför inte in på den bild av familj och gemenskap som verkar definiera dagens tolkning av den

---

⁵⁷ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 26:44.

⁵⁸ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 28:13.

⁵⁹ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 28:34.

⁶⁰ Garruccio, "Hardly a Cause for Tears", 173.

⁶¹ Steven High, *Industrial Sunset – The Making of North America's Rust Belt, 1969-1984* (London: University of Toronto Press, 2003), 43.

industriella tiden.⁶² Samtidigt kan den nostalgiska biten av det industriella minnet bottna sig i gemenskaperna som uppstod på grund av dessa förhållanden. Det är med andra ord inte nödvändigtvis förhållandena i sig självt man saknar. Det industriella arvet kan i sin tur argumenteras vara mera inkluderande än själva förhållandena som präglade den industriella vardagen. Detta beror på att minnet av fabriker och industrierter kan skapa ett behov att hitta andra som genomgått samma process och på så vis är intresserade av att dela sina erfarenheter.

Men Mary Gergen menar också att när folk berättar om sina liv så väljer de att koppla till sådana aspekter som de känner sig bekanta vid.⁶³ På så vis kanske det bästa sättet att förklara det industriella arbetet är genom kopplingen till familjen och familjedynamiken. Familjekonstellationer, fortsätter James A. Holstein och Jaber F. Gubrium, handlar både om en representation och tolkning av sociala relationer, och om en distinkt faktor av sociala kontakter. På det här viset verkar det troligt att kunna associera begreppet familj också till större grupper av människor, och inte enbart till traditionella familjekonstellationer vars kontakter sinsemellan kan vara mera opersonliga och mindre involverande.⁶⁴

Det kan också handla om en stolthet i att ha klarat av prövningen, och avsaknaden av denna prövning för nya generationer gör att betydelsen av prövningen och prövningens ändamål börjar försvinna. Med andra ord börjar de färdigheter och kunskapar man har samlat ihop under en lång tid att förlora sin betydelse och värdering i nya generationers vardag. Att sedan skapa platser där det industriella ska få vara fokus för diskussion och minne behöver inte heller vara lösningen på problemet. High och Lewis menar att det finns fall där invånarna har varit väldigt motvilliga till att ta till sig de smärtsamma minnena som reflekteras i museer.⁶⁵

Skapandet av nostalgiska känslor kring industriella byggnader kan vara ett sätt för befolkningen i städer att ändå kunna uttrycka en känsla av stolthet över det förgångna.⁶⁶ Samtidigt kan behovet av nostalgi och skapandet av minnesplatser handla om en reaktion mot den föränderliga och hotfulla framtiden. Detta leder till ett försök att skaffa sig en stabil grund

---

⁶² High, *Industrial Sunset*, 44.

⁶³ Mary Gergen, "The Social Construction of Personal Histories: Gendered Lives in Popular Autobiographies", i *Constructing the social*, eds Theodore R. Sarbin & John I. Kitsuse (London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage Publications, 1995), 20.

⁶⁴ James A. Holstein & Jaber F. Gubrium, "Constructing Family: Descriptive Practices and Domestic Order", i *Constructing the social*, eds Theodore R. Sarbin & John I. Kitsuse (London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publication, 1995), 232 & 236.

⁶⁵ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 81.

⁶⁶ Stefan Berger, "Introduction", i *Constructing Industrial Pasts – Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger (Oxford & New York: Berghahn Books, 2020), 2.

att utgå ifrån, och industriella ruiner får ta den här platsen. Minnet av arbetarna och deras liv kan följaktligen automatiskt kopplas till en klagan gentemot aktuella händelser och förhållanden.⁶⁷

Debatten mellan aktörerna i det industriella Sesto handlar om vem som kommer att kontrollera framtiden.⁶⁸ Aktörer i det här fallet kan röra sig om allt från initiativ på gräsrotsnivå till stater.⁶⁹ MilanoSesto innebär en nytolkning av det industriella rummet och minnet, och det som definierar Sesto för invånarna står emot vad företagen och planerarna menar att borde representera Sesto San Giovanni. Men samtidigt behöver inte dessa förhållanden ses som något nytt, för dynamiken är den samma medan aktörerna är en aning olika.

3.4 Den rebelliska färgen och modernitetens gråa färg

Arkitektur handlar om färg och form, men medan form har ansetts som den sanna kärnan bakom arkitektur handlar färg mera om, som Michela Rossi, Maria Pompeiana Iarossi och Giampiero Mele beskriver, ”the variability of the phenomenal world, as a feature of materials or the attribute of superficial appearance”.⁷⁰ Färg påverkar hur det urbana landskapet uppfattas. Användandet av färg på gatunivå handlar om att fånga uppmärksamhet, såsom vid graffiti. I det här rummet möts rutiner och omväxling, det förväntade och oförväntade. Graffiti blir på så vis ett verktyg för invånarna att uttrycka sitt missnöje, sin historia eller sin identitet, så att fasaderna blir ett medium för information. Färg har därför makt.

På samma vis har avsaknaden av färg också en betydelse. En plats som tidigare har gett utrymme för konst, eller som annars med starka färger har speglat en del av den urbana miljön, kan förstöras eller ersättas med något nytt. Återigen speglar den här förändringen förväntningarna på landskapet. Avsaknaden av färg påminner om vad som invånarna har gått miste om. Samtidigt kan försvinnandet av graffiti innebära att staden eller stadsdelen påbörjar

---

⁶⁷ Rubén Vega Garcia, “Sounds of Decline”, 219–220.

⁶⁸ High, *Industrial Sunset*, 7.

⁶⁹ Berger, “Introduction”, 1.

⁷⁰ Michela Rossi, Michela, Maria Pompeiana Iarossi & Giampiero Mele, “Principles and applications. Consistency and experimentation in the work of Piero Bottoni, from the “Cromatismi” to Sesto San Giovanni”, *Cultura e Scienza del Colore – Color Culture and Science* (2017:8), 8, <https://doi.org/10.23738/ccsj.i82017.01>.

ett nytt kapitel i sin samhällspolitik. Frågan blir i sin tur vem som har rätt att förändra den urbana miljön och på vilket vis dessa aktörer använder sig av färg i sina argument.

MilanoSesto presenterar bildmaterial över projektet på sin webbplats. Dessa bilder föreställer bland annat vyer över det planerade landskapet och över ruinerna av det forna Falck-området. På så vis finns både det förgångna och det framtida representerat på webbplatsen. Bilderna över det framtida MilanoSesto är varma och inger en harmonisk känsla med hjälp av gröna och klarblåa vyer. Naturen, liksom människorna verkar kontinuerligt vara i fokus, och byggnaderna på bilderna är stilrena i sin utformning, se bild 6.

Bild 6 Visionsbild över MilanoSesto presenterad av Hines. Hämtad 02.11.2022. Hines webbplats: <https://www.hines.com/properties/milanosesto-milan>

Bilderna över Falk-området ser annorlunda ut. Dessa bilder, trots att byggnaderna fortfarande står kvar, är svartvita. De framstår därför som mycket äldre än de antagligen är. Bilderna är tagna både av interiören och exteriören, men ingen människa och inga maskiner syns till. Endast skelettet av fabriken finns kvar, se bild 7 och 8.

Bild 7 Falck-fabrik exteriör 2. MilanoSesto. Hämtad 03.11.2022 <https://www.milanosesto.it/en/>

Ruinerna står öppna för förändring på ett helt annat sätt än om de inte hade varit tomma. De har blivit en vit canvas som ger MilanoSesto möjlighet att komma in med färgen. Samtidigt ger de svartvita bilderna tyngd åt den historiska aspekten av industrialiseringen i Sesto, eftersom de poängterar skillnaden mellan hur Sesto har sett ut och hur MilanoSesto är planerad att se ut.

Valet av färg påverkar också den individuella synen på det urbana landskapet. Silvana Rovelli förklarar att hon anser att de nya byggnaderna som byggdes 2015 i Sesto saknade färg. I hennes fall handlade det inte om en motvilja mot vare sig förändring eller ett post-industriellt samhälle, utan om en protest mot att stadens karaktär tycktes försvinna.⁷¹

Då Sesto genomgår den här processen av rekonstruering uppstår också den något symboliska skiftningen i färg. Sestos kollektiva identitet, som under hela 1900-talet präglades av industrier, förändras och börjar i stället fokusera på kundtjänst och turism. Arbetsutbudet i Sesto skiftar med andra ord från ”blue-collar jobs” till white-collar jobs”.

---

⁷¹ Fondazione ISEC, ”Il polline e la ruggine”, 35:26.

Bild 8 Falck fabrik interiör. MilanoSesto. Hämtad 03.11.2022. <https://www.milanosesto.it/en/>

3.5 Graffiti som medel för erövring och återerövring

Bild 9 Graffitimålning i Sesto, tagen av Christoffer Holm (2019), Sesto.

Graffiti har blivit till en del av den urbana vardagen på många orter, och den är speciellt svår att undvika ifall den är gjord på offentliga platser. Den fungerar därför som en omedelbar förmedlare av information, och ger på så vis en inblick i det rådande samhällsklimatet. I diskussionen kring graffitins roll är det värt att analysera främst tre frågor: Vem är det som har skapat verket, varför har det skapats och av vem är graffitin tänkt att bli sedd?

Frågan vem som har skapat verken är dessvärre oftast omöjlig att besvara, men några slutsatser kan dras om personen utgående från syftet bakom verket och var det har placerats. Frågan kring åhörarna är i sin tur kanske den enklaste att besvara, för återigen handlar det mycket om var verken har blivit placerade och vilka motiv som har använts. Är graffitin placerad under en bro eller längs en av de större vägarna? I ett bostadsområde där många barnfamiljer bor eller bredvid en gammal industrianläggning? Den här typen av konst skapar intresse eftersom de ofta är placerade på platser där det inte förväntas finnas. Men den här förmedlingen av tankar handlar också om vilka kulturella former av informationsförmedling som anses acceptabla i sina olika kontexter.⁷²

Roberta Garruccio förklarar i sin artikel "Visualising Deindustrial Ruins in an Oral History Project: Sesto San Giovanni (Milan)" att graffiti fungerar som en alstrare av kreativitet i det postindustriella landskapet, men att verken också kan ses som ett sätt för individen att skapa sitt eget berättigande i en miljö utan de sociala nätverk som industrin tidigare medförde. Graffitin blir därför ett uppror mot gentrifiering och ett sätt att erövra gatorna i ett sorts självuttryckande.⁷³

I Sesto finns olika typer av graffitimålningar. Exempelvis, bild 9 föreställer en fabriksarbetare som med en hammare i sin hand står bakom ett städ. I bakgrunden syns dessutom resten av fabriken som bolmar rök. Graffitimålningen är dramatisk och iögonfallande, och ger bilden av ett tungt och "manligt" arbete. Men det är inte sådana motiv som täcker muren mellan det gamla Falck-området och bostadskvarteret Villaggio Falck. Denna mur följer gatan Viale Italia, och har antagligen inte lika tydliga visualiseringar av Sestos industriella tid som syns i bild 9. Men hela muren är i stället täckt av graffiti, se bild 10.

---

⁷² Gergen, "The Social Construction of Personal Histories", 20.

⁷³ Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins", 95.

Graffitin är placerad utanför ruinerna men inom räckhåll för de som vill ta del av den. Även om dessa motiv inte har ett lika tydligt budskap som den av arbetaren gör de ändå en ståndpunkt på grund av var de finns. Graffitimålningarna färgar ruinerna, som annars bara står och väntar på rekonstruering. Förstås är ruinerna, utav alla de möjliga ”tavlor” i en urban miljö, en av de mest acceptabla platserna för graffiti, vilket då leder till uppkomsten av liknande målningar.

Bild 10 Viale Italia. Google Street view av 471 Viale Italia, från september 2022

Även från gatan Via Trento, som kantar den norra halvan av det forna Falck-området, kan man få syn på graffitimålningar, se bild 11. Dessa är trots det inte lika många eller tydliga, vilket kan bero på att Via Trento är en mindre trafikerad väg än Viale Italia. Graffitin är med andra ord placerad där den har mest synlighet.

Enrico Mannari beskriver graffiti som en markering av territorium, ett sätt att göra sig själv till huvudkaraktärer i kampen om visuell dominans.⁷⁴ Vad betyder det då att markera sin position och delaktighet i samhället? Om syftet med graffitin är att väcka uppseende och poängtera de industriella ruinernas förfall, så är förstörandet av dessa ruiner ändamålsenligt. Men om graffitin handlar om självbekräftelse och ett sätt att ta del av det industriella minnet, så kan man förlora sin plats i det urbana landskapet. Anna Storm berättar att övergivna industrieanläggningar både kan utgöra utrymmen för ungdomar och barn att skapa sig en plats av mystik och äventyr, samt vara en konstant påminnelse om smärta.⁷⁵

---

⁷⁴ Enrico Mannari, "Rebellious Walls: Graffiti in Italy during the Cold War (1948-1955)", i *Words of Power, the Power of Words. The Twentieth-Century Communist Discourse in International Perspective*, ed. Giulia Bassi (Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2019), 217.

⁷⁵ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 118 & 136.

Så vad innebär en avsaknad av dessa graffitiväggar? Det skulle betyda en förlust av utrymme för självbekräftelse, det skulle utgöra en symbolisk exkludering av färg från det urbana landskapet och det skulle innebära starten på en ny sorts tolkning av det industriella minnet. Med graffiti som syns i bild 9 framställs Sestos industriella tid som något närmast heroiskt, och muren på Viale Italia gör att både stadsbor och besökare uppmärksammar att här finns en del av ett större industriellt minne, det vill säga en ruin. MilanoSestos tolkning av den industriella tiden kan komma att skifta från den som nu ännu är rådande.

Bild 11 Via Trento. Google street view av 2 Via Trento, från augusti 2020. Hämtad 02.11.2022

Industrier har inte alltid setts som en del av kultur. Faktum är att de har till och med ansetts vara motsatsen till kultur.⁷⁶ Men om vi kan sluta oss till att konst är kultur, och att graffiti är konst, betyder det i så fall att industrierna blir i förlängning kultur tack vare graffitin? I sina kulturbärande roller har graffiti och museer olika egenskaper. Gatumålningarna i Sesto är ofta tillgängliga och öppna för allmänheten, men står samtidigt inför faran av att förstöras av väderförhållanden eller demolering av byggnaderna de är gjorda på. Museer å sin sida är mera sammanställande eftersom dessa reglerar sitt innehåll och inte kan ta till sig varje element av

---

⁷⁶ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 10.

det kulturella arvet. De är också bundna till en specifik plats och når därför inte ut till allmänheten på samma vis som graffiti gör.

Graffiti handlar om att fånga uppmärksamhet både genom placering och motiv. Förmedlingen av budskap genom text kräver dock andra förutsättningar än verbal information gör. Meddelandets innebörd kan inte förmedlas på samma vis om inte vissa särskilda effekter beaktas. Med andra ord måste skriven text kompensera för avsaknaden av kontextuella betydelser, såsom miner och röstläge.⁷⁷ Detta kan möjligen förklara graffitins ibland provokativa natur. Innehållet måste göras övertydliga för att samma budskap ska gå att utläsa som i verbal informationsöverföring.

Graffitin i Sesto måste ändå sättas in i sin kontext, för medan graffitimålning inte är en acceptabel form av konst i många städer har politikerna i Sesto öppet bjudit in graffitikonstnärer att hjälpa till i urbana projekt. Detta innebär att konstnärerna har en accepterad roll i rekonstrueringen och skapandet av identitet i Sesto och MilanoSesto. Dessa aktörer och konstnärer består av antingen barn till tidigare industriarbetare eller av en ny våg av migranter till Sesto.⁷⁸ På så vis kan individer, som annars bara har hört om den industriella tiden, också ta del av och påverka det historiska minnet i Sesto. Detta ger dessutom en större tyngd bakom den sociala inkluderingen och påverkan i rekonstrueringsprojektet MilanoSesto.

3.6 Den nya industrin – Sammanfattning och slutsats

Angelo Perucconi framhåller att folk alltid försöker undvika förändring och i stället fästa sig vid vad de anser att representerar kontinuitet.⁷⁹ Den här avindustrialiseringen innebar dock inte enbart en förändring på ett individuellt plan utan också på ett lokalt. Industrierna hade en stark påverkan i Sesto, och arbetarna såg företag som Falck som en del av sin egen lokala identitet.

Ett nytt Sesto som satsar på hållbarhet och förnybarhet i stället för på industriarbete kräver en ny form av samhällelig försörjning. Ekonomin blir tvungen att fokusera på servicearbete och turism. Silvana Rovelli förklarar att hon förstår varför det urbana landskapet måste förnyas,

---

⁷⁷ Roland Posner, "Eight Historical Paradigms of the Human Sciences", i *The Space of Culture – the Place of Nature in Estonia and Beyond*, ed. Tiina Peil (Tartu: Tartu University Press, 2011), 32.

⁷⁸ Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins", 95.

⁷⁹ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 14:51.

men menar samtidigt att hon inte kan förstå att någon skulle vilja flytta till Sesto om det inte finns industrier.⁸⁰ Sesto behöver något unikt för att kunna locka dessa inflyttare till orten. Här finns det två roller som MilanoSesto har valt att belysa: Sesto som industriort och MilanoSesto som ort för hållbarhet och förnybarhet. Men industrierna har nästan fått sätta sig i baksätet, vilket gör att ett nytt samhälle byggs upp som skall inkludera nya invånare och nya byggnader, men vars skelett är de forna industriruinerna.

Renato Falconati sammanfattar situationen på följande vis; om industrierna dör ut betyder det inte att invånarna också måste göra det. Det viktiga är att få fabrikerna att fungera igen, men inte som fabriker har gjort tidigare utan som tillverkare av något nytt.⁸¹

4. Det planerade rummet – Skapandet av en ny identitet

4.1 *Det gröna och smarta samhället*

Ett av nyckelbegreppen för rekonstrueringen av Sesto är *sustainability* som här har översatts till hållbarhet. Hållbarheten innefattar många aspekter av projektet, men är ändå inte tillräckligt för att förklara de mål som har satts upp. Därför används i den här avhandlingen också översättningen förnybarhet. Målet med rekonstrueringen är att göra samhället socialt och miljömässigt mera hållbart. Men samtidigt syns ett försök att förnya inte enbart den urbana miljön utan också det industriella minnet. Både hållbarhet och förnybarhet berör därför social och urban rekonstruering.

Ur sin sociala aspekt kan hållbarhet ses som ett försök att bevara och trygga invånarnas välbefinnande och intresse. Det kan också ses som skapandet av ett system för social inkludering, där det ska finnas utrymme för diskussion och deltagande. Detta utrymme syns i sin tur i genomskinligheten i framförandet av projektet, där vem som helst kan ta del av hur byggandet framskrider. Det kan också synas i skapandet av rum som ska tillgodose de olika behov som olika människogrupper kan ha.

---

⁸⁰ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 35:26.

⁸¹ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 38:20.

Förnybarhet går dock lite emot den bild som hållbarhet skapar. Demografin påverkas av projektet eftersom levnadskostnaderna kan komma att förändras. På grund av rekonstrueringen och intresset för regionen kan det uppstå hinder för grupper att bosätta sig i Sesto. Visserligen lyfter MilanoSesto upp att bostäderna i det rekonstruerade Sesto kommer att hyras ut till ett överkomligt pris,⁸² men det står inte vad som i så fall anses som ett överkomligt pris. Och även om kostnaderna skulle sjunka eller hållas stabila öppnas dörrarna för grupper av människor som annars inte skulle ha haft en orsak att flytta till Sesto. Förnybarhet innebär därför också en förnyelse av befolkningen.

På vilket sätt tar sig hållbarheten i så fall uttryck? *Green architecture*, eller *green design*, är ett samlingsbegrepp för olika sätt att arbeta hållbart. Det strävar efter att minimera resursanvändningen vid husbygge och lindra de skador som kan ha åstadkommit genom exempelvis föroreningar. Detta resulterar i ett samhälle som miljömässigt, socialt och finansiellt gynnas. *Green architecture* kan utgå ifrån olika arbetssätt, såsom anpassningsbar omvandling av gamla byggnader och effektiv rumsanvändning, men målet bör ändå alltid vara hållbarhet. Den sociala aspekten utgörs främst av estetiskt vackra miljöer.⁸³

Även om *green architecture* inte används i presentationen av MilanoSesto syns ändå en del av samlingsbegreppets arbetssätt i planeringen av området. Den gröna färgen verkar också vara ett centralt tema eftersom det forna Falck-området beskrivs som en ”green island” med kontakter till andra parkområden bland annat i Milano. (MilanoSesto) Samtidigt verkar MilanoSesto fokusera mera på den sociala aspekten av vad hållbarhet innebär, i och med att webbplatsen presenterar grönområdena i kontexten av tillgänglighet och utrymme för nätverkande.

Avsaknaden av begreppet *green architecture* på webbplatsen behöver dock inte innebära att arbetssätten inte implementeras. I sådana fall kan det attraktiva slagordet *sustainability* vara tillräckligt för utomstående för att förstå vad som sker i Sesto, medan den mera analytiska och svår sammanfattande termen *green architecture* lämnas utanför. Webbplatsen är ändå ett medium för att skapa intresse, och fungerar inte enbart som förmedlare av information även om webbplatsen försöker presentera sig som en sådan.

---

⁸² “MilanoSesto: an ever-evolving city”.

⁸³ Amany Ragheb, Hisham El-Shimy & Ghada Radheb, “Green Architecture: A concept of sustainability”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences* (2016:216), 778–779, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.075>.

Men om MilanoSesto är grön så är den också ”smart”. EU kommissionen definierar begreppet “smart city” som ”a place where traditional networks and services are made more efficient with the use of digital and telecommunication technologies to benefit its inhabitants and business”. Detta kan ta sig uttryck i att städerna är mera effektiva i sina resursanvändningar samt implementerar en hållbar utveckling. Men olika städer strävar efter ”smartness” på olika sätt.⁸⁴

MilanoSestos syn på *smart* och *smart city* handlar främst om att skapa gynnsamma och trygga miljöer för invånarna. Det här görs genom att försöka nå de mål som Förenta nationerna har etablerat, och som utgör det så kallade Agenda 2030. Begreppet smarthet dyker också upp under Bocconi konferensen, där termerna ”15 minute city”, ”positive energy district” och ”smart city” ges som exempel på hur en urban miljö kan förbättras.⁸⁵

Smarthet uppkommer då samhällen utvecklas att främja turism och kultur. Det finns också en stark koppling till miljövänlighet i konceptet smart city i och med att sådana städer strävar efter att möta ekologiska utmaningar genom att utveckla hållbara lösningar. Dessa lösningar kan handla om att skydda habitat, förminska ljudföroreningar och kontrollera luftkvaliteten.⁸⁶ Att bli en smart city är ett mål för många moderna städer,⁸⁷ så användningen av begrepp som smarthet i kontexten av MilanoSesto ska ses ur sin attraktion. Det vill säga både det gröna och det smarta väger mycket i presenterandet av MilanoSesto som en modern plats för hållbarhet och förnyelse. Men platsen ska både kunna fånga intresse hos den redan etablerade befolkningen och de som kommer att flytta in efter rekonstruktionen.

Avindustrialiseringen kan kanske innebära en mera mystifierad uppfattning av vad det industriella egentligen var. Storm förklarar att ruiner ger barn och ungdomar utrymme att utforska och skapa.⁸⁸ Ett postindustriellt landskap skulle i sin tur innebära en mera tillgänglig plats eftersom ruinerna faktiskt skulle vara säkra att besöka. På så vis kanske en del av mystiken och attraktionen försvinner, och ruinernas karaktär blir blekare än de varit tidigare. Men det hela handlar naturligtvis om genom vems ögon som förändringen studeras.

---

⁸⁴ Jitka Fialová, Dastan Bamwesigye, Jan Łukaszkiwicz, & Beata Fortuna-Antoszkiewicz, ”Smart Cities Landscape and Urban Planning for Sustainability in Brno City”, *Land* 8 (2021:10), 2, <https://doi.org/10.3390/land10080870>.

⁸⁵ Bocconi-konferens, ordnades 10.11.2021

⁸⁶ Fialová, Bamwesigye, Łukaszkiwicz, & Fortuna-Antoszkiewicz, ”Smart Cities Landscape and Urban Planning for Sustainability in Brno City”, 3–4.

⁸⁷ Fialová, Bamwesigye, Łukaszkiwicz, & Fortuna-Antoszkiewicz, ”Smart Cities Landscape and Urban Planning for Sustainability in Brno City”, 2, 3–4.

⁸⁸ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 118.

Under 1961 hade Sesto en befolkning på 66 270 och utav dessa var 14% anställda hos Falck.⁸⁹ Med tanke på att MilanoSesto är tänkt att attrahera en rad olika grupper av människor, såsom studenter, familjer och äldre,⁹⁰ finns det en risk för att det kommer att ske en skiftning i såväl demografi som klass. Vid det här skedet är det omöjligt att ana sig till hur effektiv den sociala inkluderingen i MilanoSesto kommer bli, men det finns tecken som går att följa då rekonstruktionen är fulländad och som kommer att kunna ge riktlinjer för hur väl det urbana landskapet har blivit planerat. Ett sådant tecken togs upp under Bocconi konferensen; om man märker av musikanter och underhållare på gatorna så har rekonstruktionen lyckats eftersom det innebär att det finns platser dit människor tar sig och där de känner sig trygga.⁹¹

4.2 Det föränderliga rummet

Det industriella försvinner inte på grund av avindustrialiseringen, men tillgången på industriellt arbete gör det. I samhällen, såsom Sesto, där industrin har präglat flera områden av invånarnas vardag finns tanken och minnet av det industriella fortfarande kvar. Dessa tankar kan kopplas till fysiska platser såväl som till sociala gemenskaper för att få uttryckas. Tillgängligheten till dessa platser blir dock begränsade i och med avindustrialiseringen, och ruiner och andra byggnader blir isolerade. De blir vad Michel de Certeau kallar för icke-platser, platser som saknar sin egen karaktär och som har blivit till en negativ aspekt av begreppet plats.⁹²

Dessa icke-platser finns där oberoende av rekonstrueringsprojektet, men rekonstruktionen kan ses som ett svar på förekomsten av icke-platser i Sesto. Aldo Rossi beskriver urbana miljöer som fokus för kollektiva minnen och lyfter följaktligen upp vikten av monumentala byggnader för skapandet av en uppfattning av plats.⁹³ Utan den här tillgängligheten till platser av lokal betydelse för kollektiva identiteten och rumslig förståelse, kan städer med andra ord kännas fränkopplat sin egen historia och karaktär. Rekonstruktionen fyller funktionen av en

---

⁸⁹ Varini, "Building an industrial society", 730–731.

⁹⁰ "MilanoSestos: an ever-evolving city".

⁹¹ Bocconi-konferens.

⁹² Augé, "Non-Places", 85.

⁹³ Nan Ellin, *Postmodern urbanism* (New York: Princeton Architecture Press, 1999), 25.

säkerställning av forna industriområden, vilket gör minneskulturen mera påtaglig. Rekonstrueringen skapar därför plats ur en icke-plats.

Rummet står konstant inför förändring. Det finns inget som ett färdigt rum. Detta beror på att rummet ska läsas ur sitt beroende till relationsbildande faktorer, och medan dessa faktorer förändras så måste också rummet förändras.⁹⁴ På det viset sker inget nytt i uppfattningen av rummet i Sesto San Giovanni. Även nyckelbegreppet sustainability kan kopplas till den här formen av anpassningsbar förändring, och projektet beskriver dessutom MilanoSesto som ”an ever-evolving city”.⁹⁵ Påverkningarna som nu präglar rekonstrueringen är inte heller endast bundna till MilanoSesto. Paul Agnidakis förklarar; ”Samhällen, oavsett karaktär, är inte isolerade företeelser och inte heller statiska”.⁹⁶ I det industriella Sesto syns det här kanske tydligast i mängden inflyttare som kommer till Sesto för att få ett arbete. Dessa människor, även om de har velat anpassa sig till sina nya hemorter, har samtidigt som Agnidakis förklarar ”också burit på en slags altruistisk ambition att tillföra någonting utifrån”.⁹⁷

I kontexten av MilanoSesto går det också att se den här tillförseln av något nytt. Agnidakis menar att avsaknaden av personliga kontakter till hemorten, såsom erfarenheter, gör att de nyinflyttade i stället kompenserar med att på olika sätt aktivera sig på orten och därifrån bilda relationer.⁹⁸ På så vis fungerar de platser som etableras i MilanoSesto som en sorts inkörsport för de nyinflyttade. Den gröna ön ger både de tidigare invånarna och de nya möjlighet att träffas och skapa en ny identitet tillsammans. Industrierna drar antagligen de tidigare invånarna till platsen, medan de nya tar del av utbudet av tjänster och evenemang som ordnas inom riktlinjerna hållbarhet och förnybarhet. Utan dessa mötesplatser skulle det finnas en allt tydligare distinktion mellan de olika grupperna. I det här mötet finns naturligtvis risker för meningsskiljaktigheter kring hur samhället borde se ut. Exempelvis, på en del orter i Sverige kan vi studera hur industrin har gett uppkomst till vissa karaktärsdrag som i sin tur har blivit representativa för vad det innebär att vara en ”äkta” invånare.⁹⁹

I diskussionen kring tillgängligheten till dessa platser, och kring tjänster och evenemang som ordnas på platserna, är nyckelbegreppen smarthet, grön omvandling och social inkludering. Dessa begrepp kompletterar varandra i den mån de alla tjänar samma syfte om en hållbar

---

⁹⁴ Doreen Massey, *For Space* (Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publication, 2007), 10.

⁹⁵ ”MilanoSestos: an ever-evolving city”.

⁹⁶ Agnidakis, *Rätten till platsen*, 13.

⁹⁷ Agnidakis, *Rätten till platsen*, 115.

⁹⁸ Agnidakis, *Rätten till platsen*, 112.

⁹⁹ Agnidakis, *Rätten till platsen*, 37.

stadsomvandling. De är samtidigt olika delar och verktyg av den här förändringen. Grönområden gör att det finns utrymme för nätverkande samtidigt som det också gör den urbana miljön mera varierande. De påverkar samtidigt marknadsvärdet och turismvärdet för Sesto, vilket leder till att en tillströmning av tankar och idéer kommer till orten. Intellectuell utbyte främjar i sin tur skapandet av nya platser såsom grönområden, eller en omvärdering av industriella ruiner, vilket ger utrymme för social inkludering.

Möjligheten för invånarna att delta i den här processen verkar vara en kontinuerlig faktor. Skolelever har tidigare bjudits in att komma med idéer till hur det forna Falck-området borde se ut,¹⁰⁰ och liknande diskussioner där allmänheten bjuds in ordnas ännu fastän rekonstruktionen redan har börjat. Exempelvis, deltog MilanoSesto vid Rimini Meeting 2022, där gästerna fick möjlighet att diskutera hur deras ideala stad borde se ut. I den här diskussionen används samtidigt begrepp som ”Cultivate Your Nature”¹⁰¹, vilket ger riktlinjer för vad som borde beaktas i etablerandet av den ideala staden.

Vad innebär i så fall ett postindustriellt samhälle? Utgående från de riktlinjer som MilanoSesto följer skulle man kunna tänka sig att postindustrialism handlar om tillgänglighet och förnybarhet, men samtidigt verkar begreppet inte syfta på mera än att den industriella vardagen inte längre existerar utan att ha blivit ersatt av något annat och nytt, såsom turism. Begreppet postindustrialism, liksom postmodernism, använder sig dock av prefixet ”post”. Detta indikerar enligt Doreen Massey på en kvarliggande oro kring hur positiv det nya kommer bli.¹⁰²

4.3 Förändringens oundviklighet!

Att samhällen kontinuerligt förändras borde ingen förvånas av. Förändringarna är försök att möta de krav och ideal som ställs på samhällena av både invånarna och myndigheter, och är väldigt situationsbundna. Urbana miljöer har en större benägenhet till förändring på grund av sina starka internationella och lokala kopplingar, men även rurala områden med relativt liten befolkning känner också av dessa krav i form av livsmedelspriser och statlig finansiering som kan komma att påverka arbetsmöjligheterna och demografin.

---

¹⁰⁰ Garruccio, “Visualising Deindustrial Ruins”, 84.

¹⁰¹ “MilanoSesto: an ever-evolving city”.

¹⁰² Doreen Massey, *Space, place and gender* (Cambridge: Polity Press, 1994), 157.

Avindustrialisering är dock ingen typisk förändring i den mån att den främst utgår ifrån aktiva beslut. Likt som nämndes i kapitel 2 finns det ett par orsaker bakom avindustrialisering, men ofta bottnar det i att företag försöker reducera kostnaderna genom att avskeda erfarna arbetare som också kan vara med i facket och i stället anställa människor från låginkomstländer.¹⁰³ Förändringen i Sesto ska dock ses ur sina två processer: Den första handlar om att avindustrialisera samhället vilket lämnar kvar ruiner och en i värsta fall arbetslös befolkning, och den andra handlar om att omvandla samhället till ett postindustriellt landskap genom att antingen riva ruinerna eller hitta nya funktioner för dem. Sesto befinner sig mitt i den här förändringen. Det industriella är minnet i Sesto och hållbarhet är målet för MilanoSesto.

Industriella landskap har setts som symboler för utveckling och modernitet, men får nu representera ett förorenat förflutet.¹⁰⁴ Nostalgin fördunklar kanske en del av sanningen av hur ett industrisamhälle egentligen fungerade, eftersom på dessa platser utsatte arbetarna ständigt sig för livsfara.¹⁰⁵ Utvecklingen och avindustrialisering ska därför också ses genom förväntningarna på samhället att skydda och ta hand om sina invånare. Tankar om rättigheter och välfärd påverkar kostnaderna som samhället förväntas sätta på utvecklandet av samhällsnyttiga åtgärder och kan ytterligare påverka vilka plikter industriarbete förväntas ha.

Även om arbetarna gick miste om en gemenskap och ett sätt att försörja sig på, kanske det industriella minnet har mått bättre utav avindustrialiseringen? Förändringen som nu håller på att ske i Sesto undviker att tala om de hot och faror som fanns i det industriella samhället. Den visar i stället på de mera romantiserade bitarna av den historien och gör ruinerna till något mera antikt. Nostalgin över deras 1900-tals historia förskönar ytterligare det industriella minnet.

Det finns exempel på hur övergivna industrier i mitten av städer har blivit till konkreta påminnelser av smärta.¹⁰⁶ Förändringen är därför nödvändig för att läka de sår som kan ha uppstått av avindustrialiseringen, ett sätt att behandla de tankar och minnen som finns. Men bevarandet av det industriella minnet genom museer och liknande kan också bli en fortsättning för påminnelsen av smärtsamma minnen.¹⁰⁷ Så förändringen kan både innebära en lindring och ett förvärrande av smärtan från den industriella tiden.

---

¹⁰³ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 7.

¹⁰⁴ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 7.

¹⁰⁵ Muehlebach, "The Body of Solidarity", 110–111.

¹⁰⁶ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 136.

¹⁰⁷ High & Lewis, *Corporate Wasteland*, 81.

I MilanoSesto innebär förändringen en mera internationell syn på det industriella minnet till skillnad från den mera lokala som präglade Sesto San Giovanni. Detta internationella uppseende kan skapa ett större intresse för forskning av industriellt minne och minnesorter och på så vis garantera att händelseförloppet som präglade Sestos 1900-tals historia bevaras. I kontrast skulle historien inte nå samma räckvidd utan denna förändring, och i stället vara fokuserad på minnet av det industriella hos de som en gång arbetade i fabrikerna. Fabrikerna i sin tur skulle lämnas otillgängliga på grund av den hälsorisk de skulle medföra.

Det verkar handla om en blandning av samhällelig nytta och emotionellt värde i bestämmandet av vilka byggnader som bör bevaras. Men en sådan uppdelning kretsar förstas kring frågan om vems röster som hörs, för här syns både det globala och det lokala. Stadsplanerarnas mål ska möta invånarnas behov. I förändringsprocessen går inte allting att bevara så en del av minnet kommer naturligtvis att falla bort.

Massimo Gaudina poängterade under Bocconi konferensen att städer idag står för omkring $\frac{3}{4}$ av världens energianvändning och 80% av den globala bnp:n, medan de till yta endast täcker 4%. I och med att städerna kommer att växa i framtiden, speciellt i Afrika och Asien, ökar också deras betydelse. Därför ska vad som sker i Lombardiet ses som ett laboratorium för hållbar utveckling och urban stadsomvandling. Städerna får med andra ord både representera en del av problemet och nyckeln för att lösa dessa problem.¹⁰⁸

En lösning på dessa problem kan vara en sammankoppling av stadsmiljö och grönområden, men då behöver möjligen de rådande samhällsklimaten och kulturella aspekterna vara bekanta. Kultur och natur är redan sammankopplade och gränserna mellan dem är flexibla. Naturen kan ses som en del av begreppet kultur i och med möjligheterna till reglering av dess förekomst, men likväl kan också kulturen vara en del av naturen.¹⁰⁹ Eftersom industrier har ansetts som motsatsen till kultur,¹¹⁰ kanske det industriella blir kulturellt i och med förändringsprocessen som medför fokuseringen på grönområden och hållbarhet.

Problem kan dock också uppstå då man försöker koppla samman mänskliga behov och grönområden. Exempelvis kan de planerade rekreationsområdena störa de ekologiska

---

¹⁰⁸ Bocconi-konferens.

¹⁰⁹ Maaris Raudsepp, "The Positioning on the Landscape of Culture and Mind: Methods for the Social Construction of Nature", i *The Space of Culture – the Place of Nature in Estonia and Beyond*, ed. Tiina Peil (Tartu: Tartu University Press, 2011), 78.

¹¹⁰ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 10.

förutsättningarna som behövs för att man ska kunna kalla en plats miljömässigt hållbar.¹¹¹ Varje byggnad är i sin tur en kvarleva av sin tid. Kostnaderna för att kunna säkerställa att byggnaderna tryggt går att använda igen är de dyraste delarna av rekonstrueringsprojekt på grund av att de strukturella utmaningarna är så stora.¹¹²

Det utopiska är också en central del i den här omvandlingen. Oscar Wilde förklarar: "A map of the world that does not include Utopia is not even worth glancing at."¹¹³ Det betyder att landskap och planeringen av landskap ska läsas ur sina utopiska förutsättningar, om drömmar för förbättring och utveckling. MilanoSesto strävar efter att etablera sig som en föregångare för hållbar stadsomvandling och då blir det gröna landskapet och forum för diskussion och utveckling det utopiska i det här scenariot. Det är också den bild som man väljer att redovisa för alla andra, tanken om att kunna skapa något bättre. Varför skulle MilanoSesto vara värt att satsa på om det inte vore den här drömmen?

Man kan också fråga sig om det utopiska i det här fallet kommer från det industriella arvet. Likt Giovanni Vittorio Tresoldi berättar i *Il polline e la ruggine*, så medförde industriarbete höga risker,¹¹⁴ och fabriker har ännu idag representerat källan till föroreningar. Utgående från den här bilden kan det industriella därför anses vara mera av en dystopisk aspekt av verkligheten. Det utopiska går dock att finna i det industriella arvet, i tanken om ett förflutet man kan vara stolt över. I vilket fall som helst verkar Sesto inte enbart befinna sig i processen mellan en industriell ort och ett postindustriellt landskap, den befinner sig också mellan dystopisk vardag och utopisk målsättning.

Vad har i så fall MilanoSesto för förhoppningar om att klara sig i kampen om den här utopiska drömmen? MilanoSestos förutsättningar att klara sig i kampen om den här utopiska drömmen kan studeras utgående från liknande exempel. Återigen är det värt att belysa Cornwall i Storbritannien, även om den här orten och Sesto inte verkar ha delar omedelbara likheter. Båda har dock präglats av industrier och industriellt arbete. Cornwall har använt sig av det industriella i sin marknadsföring som en turistort, och detta har gjort att orten nu är en av de viktigaste turistdestinationerna i Storbritannien. Den här marknadsföringen har samtidigt lyft

---

¹¹¹ Rodney H. Matsuoko & Rachel Kaplan, "People needs in the urban landscape: Analysis of Landscape and Urban Planning contributions", *Landscape and Urban Planning* 1, (2008:84), 14, <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.009>.

¹¹² Ingrid Titomanlio, Ingrid & Giulia Materazzi, "Functional recovery and structural refurbishment of disused industrial buildings: an integrated approach", *International Forum Le Vie dei Mercanti: Heritage, Architecture, LanDesign* 11 (2013), 1.

¹¹³ David Harvey, *Spaces of hope* (Edinburgh University Press, 2000), 133.

¹¹⁴ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 05:04.

fram bilden av Cornwall som en mystisk och tidlös plats, en nästan exotisk ort. Men i den här reklamen har dock inte alla delar av det industriella fått komma med, exempelvis fattas gruvarbetarna medan fiskare och hantverkare finns. Den här förändringen har också lett att demografin har förändrats, för förmögna engelsmän har köpt upp markerna kring kusten och tvingat det ”äkta” Cornwall att flytta längre bort.¹¹⁵

5. Platser i förändring

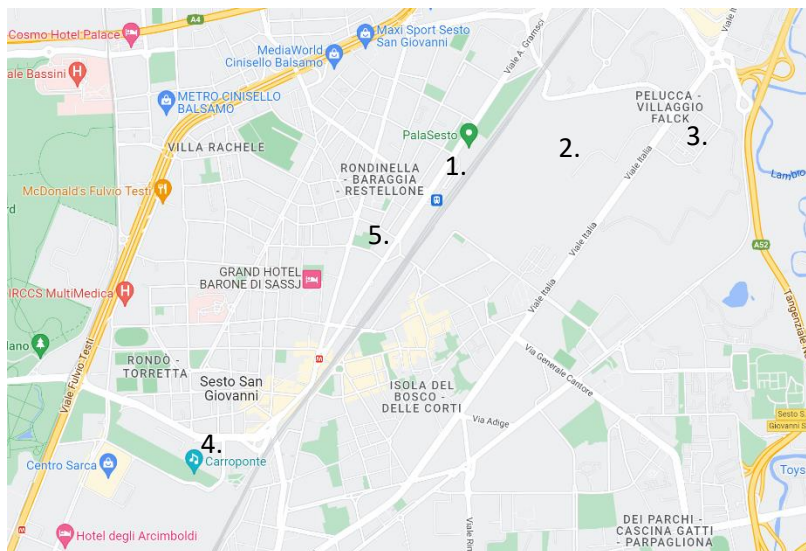

Bild 12 Karta över Sesto San Giovanni. Platserna tågstationen i Sesto (1.), Falck-fabriken (2.), Villaggio Falck (3.), Carroponete (4.) och Galleria Campari (5.) är utmärkta på kartan.

Detta kapitel studerar förändringsprocessen utgående från ett par platser i Sesto, både inom det planerade MilanoSesto och i relativ närhet till området. Platserna är valda för att ge en så trovärdig analys av hur det industriella minnet syns och används i rekonstruktionen av rummet Sesto, se bild 12. De är därför byggnader och ruiner som har haft en stor betydelse för etablerandet av en industriell identitet i Sesto.

¹¹⁵ Orange, "Cornish Mining Heritage and Cornish Identity", 107, 110-111.

Platserna har genomgått eller befinner sig mitt i förändringsprocessen, men de har alla ett värde i representationen av Sesto och MilanoSesto. Analysen blir därmed tre-delad, där den främst redogör för den historiska betydelsen bakom platserna och kopplar sen den informationen med den fysiska plats som ännu existerar. Utseendet förklarar i sin tur på vilket vis platsen har använts och vilka syften som har präglat dess roll i det föränderliga Sesto.

Den gemensamma nämnaren för dessa delar är arbetarnas närvaro. Den historiska delen belyser tydligt dessa aktörers påverkan på platserna, men arbetarnas synlighet och närvaro behöver inte vara märkbar i det rekonstruerade landskapet.

5.1 Tågstationen

Bild 13 Tågstationen i Sesto San Giovanni, hämtad från MilanoSestos webbplats 21.10.2022. Tid och datum för bilden är oklar

Den första platsen är inte av en slump den plats som kopplar samman det lokala med det globala i Sesto. Järnvägslinjen Milano-Monza byggdes redan 1840, och utvidgades 1882 till att också sträcka sig genom Alperna resten av Europa.¹¹⁶ På grund av sin placering och kontaktnät, var tågstationen i Sesto betydande för transportereringen av både varor och personer till och från Sesto. På så vis kan platsen ha varit den första som resenärerna fick syn på under sin resa norrut

---

¹¹⁶ Pratt, *Class, Nation, and Identity*, 26.

från Milano, och med Bredas masugnar och Falcks industrianläggningar på varsin sida om tågstationen var det också en knypunkt mellan dessa centrala områden.

Idag är tågstationen en av de första platser som håller på att rekonstrueras, se bild 13. Bron, som kommer att gå över järnvägen och samtidigt ge utrymme för invånarna att träffas och ta del av panoramavyn av landskapet,¹¹⁷ beräknas ta omkring två år.¹¹⁸ En webbkamera har satts upp vid tågstationen så att intresserade kan ta del av hur arbetet fortskrider via MilanoSestos webbplats.

I det här fallet är det industriella inte särskilt tydligt och kan enkelt gå förlorat. Samtidigt har bron över tågrälsen en historisk betydelse som också påverkar arbetarnas synlighet. De två olika industriområdena Breda och Falck kopplas samman i och med bygget och påverkar tillgängligheten till MilanoSesto, men också tillgängligheten till området utanför. Detta innebär en möjlighet till socialt nätverkande.

5.2 Falck-fabriken

¹¹⁷ "MilanoSesto: an ever-evolving city".

¹¹⁸ "Press Release", New Sesto San Giovanni railway station, 1.

Bild 14 Det forna Falck-området. Titomanlio & Materazzi, "Functional recovery and structural refurbishment of disused industrial buildings", 6.

Omkring 9 000 människor arbetade vid ett av Falcks fyra anläggningar; Vittoria¹¹⁹, Vulcano¹²⁰, Unione¹²¹ och Concordia¹²². Efter andra världskriget blev Unione anläggningen det största privatägda stålverket i Italien, men idag är det endast Concordia utav Falck-fabrikens forna anläggningar som fortfarande är tillgänglig, se bild 14. Både Concordia och Unione kan ännu urskiljas från Viale Italia. Efter andra världskriget blev Sesto ett av de fem största industrierna i Italien. Samtidigt växte Falck till att bli den viktigaste arbetsgivaren i Sesto. På grund av sin storlek och de spår som fabriken har lämnat efter sig har Falck format uppfattningen av Sesto San Giovanni.¹²³

Anläggningarna står idag tomma och väntar på rekonstruering, men befinner sig samtidigt i mitten av Sesto och följaktligen också MilanoSesto. Ytan består av omkring 1 450 kvadratmeter och utgör därför cirka 20% av hela Sesto. Falck sålde markerna under det tidiga 2000-talet och området har sen dess bytt ett antal händer. Men rekonstrueringen har fått vänta. Garruccion berättar hur i intervju med en son till en före detta Falck-arbetare att han hade haft i uppgift i skolan att komma på idéer till hur den gamla fabriken skulle se ut.¹²⁴ Intervjun gjordes 2015, och ännu då hade väldigt lite förändring skett i Sesto.

Falck-fabriken står förtillfället relativt otillgänglig med en mur som kantar dess gräns. Området står samtidigt inför en av de mest centrala aspekterna av rekonstrueringen i MilanoSesto på grund av sin placering i mitten av det urbana landskapet. Ruinerna är tänkta att ge utrymme för interaktion och nätverkande,¹²⁵ och saknar därför sina ursprungliga roller.

Det industriella går dock inte att undvika. Byggnaderna är enorma och har en unik karaktär. Arbetarna syns också delvis i skapandet av dessa platser för social inkludering, i och med att exempelvis tidigare fabriksarbetare nu får möjlighet att komma närmare de ruiner som kan ha präglat deras liv under en lång tid men som de inte tidigare har haft möjlighet att besöka.

---

¹¹⁹ Kallvalsad stålbearbetning.

¹²⁰ Gjutjärnsbearbetning.

¹²¹ Stål och varmstångsrullning.

¹²² Plattor, svetsade rör och bultar.

¹²³ Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins", 82.

¹²⁴ Garruccio, "Visualising Deindustrial Ruins", 82–84.

¹²⁵ "MilanoSesto: an ever-evolving city".

5.3 Villaggio Falck – The Falck Village Hotel

Bild 15 Falck Village Hotel. <https://www.falckvillagehotel.it/en/photogallery.aspx> Best Western Falck Village Hotel, Sesto San Giovanni. Hämtad från deras webbplats 21.10.2022

På grund av att befolkningen i Sesto fortsatte att öka under en lång tid behövde nya bostäder byggas. Industriföretagen stod för konstrueringen av dessa bostäder.¹²⁶ Falcks så kallade arbetarby, som gick under namnet Villaggio Falck, låg i relativ närhet till fabriken i nordöstra Sesto. Idag finns främst en byggnad som kan representera den historiska delen av arbetarbyn; The Falck Village Hotel, se bild 15.

Hotellet, som grundades 2009, lånar sitt namn av platsen där den är byggd, och byggnaden ägs numera av Best Western-kedjan. Dessförinnan fanns där den forna arbetarklubben; Circolo San Giorgio, som var en mötesplats för arbetarna och deras familjer. Restaurangen som finns i närheten har i sin tur burit namnet San Giorgio vidare.¹²⁷ Platsen har utöver det också ett par fysiska föremål som ännu visar på den industriella historien. I lobbyn, exempelvis, finns tegelmurar och på utsidan har rostiga föremål placerats som utsmyckningar bredvid utemöblemangen, se bild 16.

---

¹²⁶ Varini, "Building an industrial society", 731.

¹²⁷ Se Bilaga 1.

Bild 16 Falck Village Hotels uteterrass. I bakgrunden syns föremål från Sestos industriella tid.

<https://www.falckvillagehotel.it/en/photogallery.aspx>

Hämtad från deras webbplats 21.10.2022

Bild 17 Skylt över Villaggio Falck. Foto från tripadvisor: https://www.tripadvisor.co.uk/Attractions-g608899-Activities-Sesto_San_Giovanni_Province_of_Milan_Lombardy.html

Området har sen dess fått en aning annorlunda uppgift, för medan platser som The Falck Village Hotel fortfarande erbjuder boende så är det inte nödvändigtvis för invånarna i Sesto. Även rollen som samlingsplats i dagens MilanoSesto kan diskuteras eftersom det främst handlar om ett kommersiellt intresse vilket då reglerar tillgängligheten. Då Falck stängde sina fabriker och började sälja markerna, så såg de också till att sälja bostäderna som de hade byggt för sina arbetare. De arbetare som hade jobbat för företaget under en lång tid ansåg det inte mera än rätt att de skulle få bostäderna, gratis. Så blev dock inte fallet, en stor del av bostäderna såldes i stället.¹²⁸

Bild 18 Skyltning över platser med anknytning till Sestos industriella tid. Tagen av Christoffer Holm (2019), Sesto.

Villaggio Falck dyker idag upp som en turistdestination på webbplatsen Tripadvisor.¹²⁹ I Sesto kan man även stöta på enstaka skyltar som uttryckligen visar vägen till bostadsområdet, se bild 17 och 18. Så betydelsen bakom Villaggio Falck verkar vara i fokus, men på vilket vis som det industriella syns i miljön är inte lika tydligt.

¹²⁸ Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 30:40.

¹²⁹ Tripadvisor. Hämtad 10.10.2022, https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g608899-d4747620-Reviews-Villaggio_Falck-Sesto_San_Giovanni_Province_of_Milan_Lombardy.html

5.4 Carroponete

Bild 19 Carroponete i Sesto San Giovanni. Comune di Sesto San Giovanni, hämtad 21.10.2022,
<https://sestosg.net/luoghi/carroponete/>

Synligheten av det industriella i MilanoSesto har varierat. Därför utvidgas analysen till ett par områden utanför rekonstrueringsprojektet. Den första av dessa två platser är Carroponete. Vid utkanten av MilanoSesto och vid sidan av tågrälsen, på Via Luigi Granelli 1, reser sig skalet av en stor fabrik. Idag är Carroponete en av de största friluftsteatrarna i Lombardiet, men tidigare inrymde byggnaden elva masugnar som tusentals arbetare skötte om, se bild 19.¹³⁰

Arbetet vid dessa masugnar var ett riskfyllt arbete vilket ledde till att misstag kunde få väldigt svåra konsekvenser.¹³¹ Eller som det förklarades i Falck, så skedde det inga mindre misstag. Varje olycka var en traumatisk sådan.¹³² Carroponete ägdes av Breda och var tänkt att förstöras i samband med att Breda slutade sin verksamhet. Men medan inte mycket fanns kvar av byggnaden blev besökarna fascinerade av konstruktionen som verkade både solid och skör.¹³³

Andrea Muehlebach berättar om hur röda lampor lyser upp konstruktionen vilket fick henne att tänka på att det ser ut som om det fortfarande skulle produceras metall där. På samma vis märker hon av röster som talar då hon går förbi, för inuti väggarna finns högtalare som spelar

---

¹³⁰ Muehlebach, "The Body of Solidarity", 107–108.

¹³¹ Muehlebach, "The Body of Solidarity", 110–111.

¹³² Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine", 05:04.

¹³³ Muehlebach, "The Body of Solidarity", 110–111.

upp bandningar av arbetares samtal. Medan det verkliga ljudet från masugnarna och maskinerierna skulle dränka alla röster under den tid som Carroponte fortfarande producerade metall,¹³⁴ så visar installationen på en mänsklig närvaro framom det metalliska.

Muehlebach förklarar att en stor del av den beundran som iakttagarna kände inför Carroponte kom från att den verkade stabil medan resten av världen förändrades. Ruinerna blev ett minne kvar av en tid man ville bevara då fabriker försvann.¹³⁵ Konstruktionen har både fått en ny uppgift och bevarat delar av sin gamla. Den har både fått ett historiskt värde i och med bandningarna och lamporna, men också ett kulturellt värde tack vare att den öppnar upp för framträdanden.

5.5 Galleria Campari

Bild 20 Campari-fabrik i Sesto. ”Art Journal: Architecture”, 18. Hämtad 29.11.2022

---

¹³⁴ Muehlebach, “The Body of Solidarity”, 108.

¹³⁵ Muehlebach, “The Body of Solidarity”, 111.

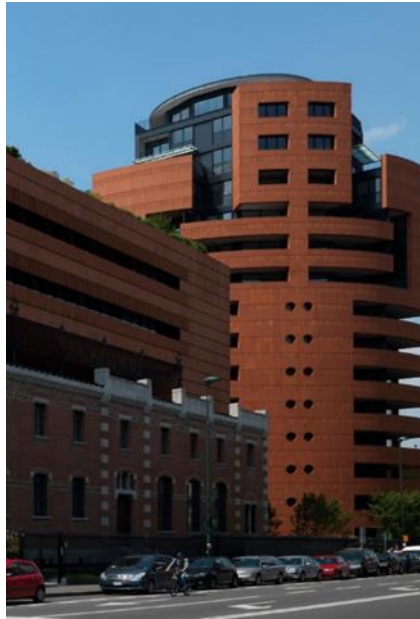

Bild 21 Galleria Campari. Den gamla fabriksbyggnaden syns fortfarande. ”Art Journal, Architecture”,
27. Hämtad 29.11.2022

Galleria Campari är å sin sida inte lik de andra platserna på grund av att den här industrin har satsat på produktionen av alkohol och inte stål. Men kanske just på grund av den här skillnaden så är platsen också intressant i jämförandet av hur rekonstruktionen har tagit sig uttryck. I kontexten av kultur behöver kanske inte Galleria Campari motivera sin roll av kulturbärande element, medan stålproduktionen liksom redan har nämnts har ansetts som motsatsen till kultur.

På gatunivå verkar Galleria Campari som två byggnader, en äldre och en yngre. Den yngre sträcker sig över och omfamnar den äldre, som ändå finns i förgrunden. I skuggorna ovanför den äldre delen kan man ännu läsa skylten: D. Campari, se bild 21. Den här delen av byggnaden byggdes inom 14 månader och planerades av arkitekten Luigi Perrone. Det är också en av de första fabrikerna i Italien som består av armerad betong, se bild 20.¹³⁶ Byggnaden var under tiden då fabriken fortfarande var aktiv uppdelad i tre våningar. I källarvåningen lagrades produkterna som sen flyttades upp till första våningen där de sattes i flaska. På den andra våningen granskades den slutliga produkten.¹³⁷

Galleria Campari är ett interaktivt museum som vill lyfta fram varumärket Camparis historia genom konst och design. Museet grundades 2010 i Sesto vid vad som tidigare hade varit

---

¹³⁶ ”Art Journal: Campari Gallery #01, Architettura Industriale/Industrial Architecture”, 12.

¹³⁷ ”Art Journal: Campari Gallery #01”, 16.

företagets första fabrik och som öppnades 1904. Första våningen av museet fokuserar på varumärkets historia medan andra våningen ser på företaget ur historiska produkter och tillverkningar, samt design.¹³⁸ Camparis bildarkiv på sina större reklamkampanjer består av ungefär 3 500 exemplar. Den kulturbärande aspekten i Camparis verksamhet syns främst i dess restaurering av reklamaffischer som för sin tid inte var tänkta att överleva särskilt länge.¹³⁹

Campari försöker samtidigt att associera sig med den allt mera populära formen av konst: graffiti, som de värderar högre än traditionell modern konst. De förklarar att Camparis intresse för konsten och kulturen sträcker sig utöver fältet av reklam så att den också inkluderar graffiti. Detta, menar de, skapar en allians mellan Campari och konsten.¹⁴⁰

Aktörerna bakom det industriella är i det här fallet inte lika tydliga som i Carroponte, men å andra sidan är Galleria Campari det hittills tydligaste exemplet på en historisk minnesplats där det industriella undervisas på ett pedagogiskt sätt. Då MilanoSesto slutligen är färdigt kan de platser som finns i detta område utmana Carroponte och Galleria Campari i presenterandet av industriellt minne, men för tillfället redogör MilanoSesto inte lika tydligt för Sestos 1900-tals historia.

5.6 Den synliga och osynliga platsen

Ruiner kan antingen ses genom sina möjligheter eller genom sina brister. En del industriruiner har framgångsrikt blivit inkorporerade in i resten av landskapen, medan andra antingen har rivits eller fått stå kvar som minnen av en förgången tid. Att värdera det industriella behöver naturligtvis inte handla om att bevara ruinerna, utan kan också ta form i grundandet av museer som främst satsar på industriell historia. Exempelvis, innehållet i National Museum of Wales består huvudsakligen av vad man kallar industriellt arv.¹⁴¹ Medan museibesök är ett säkert sätt

---

¹³⁸ "Galleria Campari", Museimpresa. Hämtad 28.11.2022, <https://museimpresa.com/en/associati/galleria-campari-2/>.

¹³⁹ "Art Journal: Campari Gallery #03, Restauro/Restoration", 4.

¹⁴⁰ "Art Journal: Campari Gallery #02, Street art/Street Art", 15.

¹⁴¹ Berger, "Introduction", 18.

att ta del av historia, är ruiner ofta förknippade med risker och faror. Sådana ruiner, eller platser, kallar Anna Storm för *post-industrial landscape scars*.

Dessa ”ärr” kan utgöra allt från hål i marken efter gruvor till förorenad jord, och blir en konstant och konkret påminnelse om den fara de besitter. De är i grunden besvärliga att säkerställa, och är dessutom ofta svåra att ignorera.¹⁴² Ärren kan delas in i tre kategorier. Den första, *reused post-industrial landscape scars*, är de ruiner som kan få en ny roll i samhället utan att man nödvändigtvis tar bort själva minnet av den tid som ruinerna representerar. *Ruined post-industrial landscape scars* är i stället ruiner som har blivit övergivna och håller på att förfalla. Dessa anses inte kunna gynna samhället längre. Den sista kategorin är *the undefined post-industrial landscape scars*, som inte anses tillräckligt viktiga för att bli uppmärksammade varken som arv eller minne.¹⁴³

Med tanke på den här uppdelningen blir det tydligt att själva arvet i Sesto grundar sig på en subjektiv tanke om attraktivitet och samhällsnytta. Vad som kan klassas som arv blir kanske därmed mera en fråga om aktualitet framom historisk betydelse. Det historiska arvet i dessa ruiner är dock en aning problematiskt. Arvet är vad vi definierar det som i enlighet med våra aktuella och allmänt rådande värderingar. På så vis har det industriella arvet skiftat och kanske fått en starkare betydelse idag än tidigare. Brian J Graham och Peter Howard definierar arv som något främst kopplat till det mänskliga tänkandet framom något som existerar i den materiella världen.¹⁴⁴

Den synliga och osynliga platsen definieras av uppfattningen om vad som anses vara värdens uppmärksamhet. Museers innehåll är reglerade och fungerar därför som förmedlare av en viss typ av information. Exempelvis, museiintendenten vid People’s Palace Museum från 1977 satsade på att presentera den industriella historien i Glasgow som en tid av fattigdom, radikaliserad bild av det förgångna. Samtidigt kan den potentiella faran med ruiner vägas upp med närheten till platserna,¹⁴⁵ så att de ärr som annars skulle klassas som farliga blir attraktiva.

---

¹⁴² Storm, *Post-industrial landscape scars*, 1.

¹⁴³ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 6-7.

¹⁴⁴ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 5.

¹⁴⁵ Arthur McIvor, ”Where is ‘Red Clydeside’”, i *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger (Oxford & New York: Berghahn Books, 2020), 54.

¹⁴⁶ Storm, *Post-industrial landscape scars*, 47.

6. Sammanfattning och slutdiskussion av avhandlingen

Rekonstrueringen av Sesto till ett postindustriellt landskap måste läsas ur sina aktörer. Studien av dessa grupper och individer förklarar orsakerna bakom de riktlinjer som präglar förändringsprocessen, och varifrån dessa idéer och mål kommer. Aktörernas visioner om hur det urbana landskapet bör se ut kan både gå isär och komplettera varandra, men möjligheten att inkludera dessa grupper av människor i dialog med varandra gör att MilanoSesto kan stå för en hållbar utveckling både miljömässigt och socialt. Utbyte av idéer främjar utvecklingen av MilanoSesto som en grön och smart ort.

MilanoSesto som industriell ort kanske inte blir lika tydlig, men element för en uppskattning av Sestos historia verkar ändå finns närvarande i en del av rekonstrueringen. Industriernas verksamhet i Sesto har fått sitt slut och det finns ingen återvändo till den tid då fabriken fortfarande dominerade vardagen, och med tanke på detta så kan man också inte förvänta sig att varje kvarvarande del av det industriella ska kunna bevaras. Men de delar som får finnas kvar borde ändå bära en central roll i etablerandet av Sesto som stad. Utan dessa delar förloras kontakten mellan de olika generationerna av invånare i Sesto, mellan de som minns den industriella tiden och de som nyligen har flyttat till MilanoSesto. Och då går man också miste om den sociala inkludering som ändå har verkat vara viktig för rekonstrueringen.

Det industriella arvet förvaltas främst genom platser. Ruinerna blir inkorporerade delar av det nya samhället men fungerar inte alltid som museer som skulle kunna vara direkta kopplingar till den industriella tiden. Carroponte är antagligen den närmsta exemplet av en ruin som har fått en nästan museiaktig roll, men den ligger utanför MilanoSesto och har också en sekundär roll som friluftsteater. De restreterande platserna kommer i stället att främst förmedla en annan information, sen om det finns kunskap att känna igen de industriella dragen och Sestos historia så kanske man kan uppskatta bättre upplevelsen av byggnaderna. Det forna Falck-området går dock inte att undvika att förstå att har industriella rötter, även om byggnaderna kommer få nya syften.

Under den här tiden av förändring, i mellanskedet av industriellt samhälle och postindustriellt landskap, krävs vissa knytpunkter eller platser som ska kunna samla invånarna antingen i

reflektion eller ageranden. På det viset kämpar MilanoSesto med kampen om stadens karaktär. Sådana platser uppkommer relativt naturligt för att tillgodose behovet av identitetssökande och karaktärsprägel, och kan som i kapitel 3 ta sig uttryck i graffiti. Graffitin är ett sätt att markera sig själv och sin roll i sin omgivning, och medan sådana platser tidigare kanske främst har kretsat kring olika former av industriell aktivitet och arbete så är det nu graffitin som markerar platser för kollektivt medverkande och uttryckande av missnöje eller identitet.

De nya platserna i MilanoSesto är medvetet planerade sådana, och det bör de också vara för att syftena bakom dem ska kunna säkerställas. De är tänkta att inhysa en stor mängd människor, som också troligen kommer att bära på olika förhållningssätt till livet och den kulturella aspekten av det urbana rummet, och ska tillgodose en mängd behov. I den här dialogen mellan röster av olika ursprung finns naturligtvis en risk för konflikt, men samtidigt fungerar en gemensam plats för den här dialogen bättre än två helt klart åtskilda platser.

Så det sist och slutligen kanske inte handlar så mycket om att erövra och återerövra rummet Sesto. Det handlar i stället om att fylla de hål av lokal identitet och kultur som har uppstått på grund av avindustrialiseringen. De fylldes tidigare av en markering av industriella ruiner som blev en del av kulturen genom bland annat graffiti, men den skulle likväl ha kunnat ta sig uttryck i musik.¹⁴⁷ MilanoSesto fyller dessa tomrum med hjälp av begrepp såsom hållbarhet och social inkludering. Medan graffitin kantade gränserna till ruinerna och inte gav direkt tillträde till den verkliga industriella platsen, så är hållbarhet och social inkludering annorlunda. De öppnar dörrarna för en inkludering av inte enbart människor, utan också en inkludering av den industriella platsen i diskursen av Sesto San Giovanni framtid.

På så vis accepteras det industriella också som en del av det kulturella arvet. Fabrikerna blir något attraktivt på grund av den här förändringen, även om en stor del av byggnaderna måste rivas. De platser som kan bevaras får dock fortsätta att visualisera bilden av Sesto San Giovanni, och visar samtidigt på möjligheterna med att restaurera ruiner vilket kan påverka hur avindustrialiseringsprocesser ska uppfattas på andra orter. Men det betyder inte att industrier inte tidigare redan har ansetts som en del av det kulturella arvet. Konstnärer och andra aktörer i Sesto, såsom forna Falck-arbetare, visar att det industriella är en del av deras identitet. Rekonstrueringen betyder i stället att man accepterar det industriella och på så vis också bekräftar invånarna.

---

¹⁴⁷ Rubén Vega Garcia, "Sounds of decline".

Rekonstrueringen innebär också att det industriella officiellt blir en del av det förgångna. Medan byggnaderna fortfarande fanns och de inte användes för andra syften än vad de ursprungligen var uttänkta för, så var det kanske enklare att förhålla sig till förändringen eftersom landskapet hade inte förändrats särskilt mycket. I och med rekonstrueringen av dessa ruiner försvinner många industriella knytpunkter och det blir ett mera officiellt slut på den industriella tiden.

Rummet Sesto är dock i konstant förändring. Förståelsen av begreppet rum är beroende av aktuella värderingar och mål, och därför är rummet aldrig fullständigt statiskt. Men inom rummet kan det kanske finnas mera stabila platser som överlever en längre tid i ett annars föränderligt samhälle. Dessa platser är dock fortfarande beroende av hur man förhåller oss till dem, och vilket syfte man anser att de bör uppfylla. Det behövs dock markeringar för att man verkligen ska kunna se platserna som de var uttänkta att bli iakttagna.

Exempelvis behövs tecken som indikerar placering av områden. Skylten i Sesto som berättar för fotgängaren att hen närmar oss "Villaggio Falck" ger flera betydelser. Den ger främst betydelsen av att platsens namn, men den ger också extra tyngdpunkt till platsens betydelse eftersom det rör sig om en historisk plats som anses tillräckligt viktig att få en namnskylt. På samma vis finns det ett flertal tecken kring industriella ruiner. De vanligaste har antagligen något att göra med olika regleringar om vem som får besöka platsen eller upplyser befolkningen om farorna som finns här. Dessa tecken håller individerna borta, och mystifierar platsen.

Graffiti som tecken öppnar i stället upp platsen. Inte fullständigt förstås, för den har inte befogenhet att göra så. Men den visar platsen och skapar intresse. De visar att här finns en plats av betydelse, som antingen behöver bevaras eller förstöras.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Fondazione ISEC, "Il polline e la ruggine. Memoria, lavoro, deindustrializzazione a Sesto San Giovanni (1985-2015)". Dokumentären gjordes 2015 och laddades upp 2018 på YouTube,

<https://www.youtube.com/watch?v=KcF1GY0DBIY&t=1800s>.

Hines

<https://www.hines.com/properties/milanosesto-milan>

MilanoSesto

<https://www.milanosesto.it/en/>

Prelios,

<https://prelios.com/en/news/milanosesto-unione-0-introduced-sesto-san-giovanni-community>

Forskningslitteratur

Agnidakis, Paul. *Rätten till platsen – Tillhörighet och samhörighet i två lokala industrisamhällen under omvandling*. Höör: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 2013.

Augé, Marc. *Non-Places, Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London & New York: Verso, 1995.

Berger, Stefan, "Introduction". I *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger, 1–26. Oxford & New York: Berghahn Books, 2020.

Bull, Anna Cento. "Class, gender and voting in Italy". *West European Politics* 2 (2007:20), 73–92. <https://doi.org/10.1080/01402389708425192>.

De Graaf, Jan. "No Italian Stalingrads, The C.G.I.L. and the working class in the northern industrial heartlands, 1945-1955", *Journal of Modern Italian Studies* 5 (2018:23), 620–639. <https://doi.org/10.1080/1354571X.2018.1535940>.

Ellin, Nan. *Postmodern urbanism*. New York: Princeton Architecture Press, 1999.

Fialová, Jitka, Dastan Bamwesigye, Jan Łukaszkiwicz, & Beata Fortuna-Antoszkiewicz. "Smart Cities Landscape and Urban Planning for Sustainability in Brno City". *Land* 8 (2021:10), 1-17. <https://doi.org/10.3390/land10080870>.

Garcia, Rubén Vega, "Sounds of Decline". I *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger, 216-227. Oxford & New York: Berghahn Books, 2020.

Garruccio, Roberta, "'Hardly a cause for tears', Job Insecurity and Occupational Psychology Culture in Italy. Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni (Milan)". I *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger, 160–183. Oxford & New York: Berghahn Books, 2019.

Garruccio, Roberta, S. Roncaglia & S. Zanisi. "Plant Closures and the Making of a New Occupational Psychology Culture Oral Narratives from the Falck Steelworks in Sesto San Giovanni (Milan)". I *Industrial Heritage, Historical Culture and Region Identities in Regions and Cities undergoing Structural Transformations*, ed. Stefan Berger, 1–16. Bochum: Ruhr-Universität Bochum, 2016.

Garruccio, Roberta. "Visualising Deindustrial Ruins in an Oral History Project: Sesto San Giovanni (Milan)". *BIOS–Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen* 31 (2018:2), 80–102.

Gergen, Mary, "The Social Construction of Personal Histories: Gendered Lives in Popular Autobiographies". I *Constructing the social*, eds Theodore R. Sarbin & John I. Kitsuse, 19–44. London, Thousand Oaks & New Delhi, Sage Publications, 1995.

Harvey, David. *Spaces of hope*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000.

High, Steven & David W. Lewis. *Corporate Wasteland – The Landscape and Memory of Deindustrialization*. New York: Cornell University Press, 2007.

High, Steven. *Industrial Sunset – The Making of North America’s Rust Belt, 1969–1984*. London: University of Toronto Press, 2003.

Holstein, James A. & Jaber F. Gubrium, ”Constructing Family: Descriptive Practices and Domestic Order”. I *Constructing the social*, eds Theodore R. Sarbin & John I. Kitsuse, 232–250. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 1995.

Jessop, Bob, ”The TPSN schema: moving beyond territories and regions”. I *Handbook on the geographies of regions and territories*, eds Anssi Paasi, John Harrison & Martin Hones, 89–102. Cheltenham, UK & Northampton, Ma, USA: Edward Elgar Publishing, 2018.

Jessop, Leif. ”Space: a useless category for historical analysis?”, *History and Theory* 3 (2013:52), 400–419. <https://doi.org/10.1111/hith.10676>.

Kjørup, Søren. *Semiotik*. Lund: Studentlitteratur, 2002.

Mannari, Enrico, ”Rebellious Walls: Graffiti in Italy during the Cold War (1948–1955)”. I *Words of Power, the Power of Words. The Twentieth-Century Communist Discourse in International Perspective*, ed. Giulia Bassi, 181–218. Trieste: EUT Edizioni Università di Trieste, 2019.

Massey, Doreen. *For Space*. Los Angeles, London, New Delhi & Singapore: Sage Publication, 2007.

Massey, Doreen. *Space, place and gender*. Cambridge: Polity Press, 1994.

Matsuoko, Rodney H. & Rachel Kaplan. ”People needs in the urban landscape: Analysis of Landscape And Urban Planning contributions”. *Landscape and Urban Planning* 1, (2008:84), 7–19. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.009>.

McIvor, Arthur, ”Where is ’Red Clydeside’”. I *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger, 47–67. Oxford & New York: Berghahn Books, 2020.

Muehlebach, Andrea. ”The Body of Solidarity: Heritage, Memory, and Materiality in Post-industrial Italy”. *Comparative Studies in Society and History* 1 (2017:59), 96–126. <https://doi.org/10.1017/S0010417516000542>.

Orange, Hilary, "Cornish Mining Heritage and Cornish Identity". I *Constructing Industrial Pasts: Heritage, Historical Culture and Identity in Regions Undergoing Structural Economic Transformation*, ed. Stefan Berger, 107–127. Oxford & New York: Berghahn Books, 2020.

Posner, Roland, "Eight Historical Paradigms of the Human Sciences". I *The Space of Culture – the Place of Nature in Estonia and Beyond*, ed. Tiina Peil, 20–38. Tartu: Tartu University Press, 2011.

Pratt, Jeff. *Class, Nation, and Identity, The Anthropology of Political Movements*. London & Sterling, Va.: Pluto Press, 2003.

Ragheb, Amany, Hisham El-Shimy, Ghada Radheb. "Green Architecture: A concept of sustainability", (2016) *Procedia – Social and Behavioral Sciences* (2016:216), 778–787. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.12.075>.

Varini, V. "Building an industrial society: welfare capitalism in the 'city of factories', Sesto San Giovanni, Italy". *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 4 (2016:23), 724–750. <https://doi.org/10.1080/13507486.2016.1154928>.

Raudsepp, Maaris, "The Positioning on the Landscape of Culture and Mind: Methods for the Social Construction of Nature". I *The Space of Culture – the Place of Nature in Estonia and Beyond*, ed. Tiina Peil, 78–92. Tartu: Tartu University Press, 2011.

Rossi, Michela, Maria Pompeiana Iarossi & Giampiero Mele. "Principles and applications. Consistency and experimentation in the work of Piero Bottoni, from the "Cromatismi" to Sesto San Giovanni". *Cultura e Scienza del Colore – Color Culture and Science* (2017:8), 7–22. <https://doi.org/10.23738/ccsj.i82017.01>.

Rowthorn, Robert & Ramana Ramaswamy, "Deindustrialization – its causes and implications". I *Staff Studies for the World Economic Outlook*, 61–77. Washington, DC: International Monetary Fund, 1995.

Schollon, Ron & Suzie Wong. *Discourses in place, Language in the Material World*. London: Routledge, 2003.

Schlögel, Karl. *In Space We Read Time: On the History of Civilization and Geopolitics*. Översatt av Gerrit Jackson. New York City: Bard Graduate Center, 2016.

Storm, Anna. *Post-industrial landscape scars*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

Titomanlio, Ingrid & Giulia Materazzi, "Functional recovery and structural refurbishment of disused industrial buildings: an integrated approach". *International Forum Le Vie dei Mercanti: Heritage, Architecture, LanDesign* 11 (2013), 1–9.

Webbartiklar

"Elezioni senato 2022 risultati comune di Sesto San Giovanni (Lombardia)", *la Repubblica*, 26.09.2022. Hämtad 13.12.2022,

<https://elezioni.repubblica.it/2022/senatodellarepubblica/lombardia/lombardia-p02/lombardia-u04/sesto-san-giovanni/>.

"Italiens bröder / Fratelli d'Italia (FDI)", *EXPO*, 12.10.2022. Hämtad 13.12.2022,

<https://expo.se/fakta/wiki/italiens-br%C3%B6der-fratelli-d%E2%80%99italia-fdi>.

Ruderstam, Jacob, Nora Fernstedt & Johan Edgar, "Högerextrema Italiens bröder går mot valseger", *Aftonbladet* 25.09.2022. Hämtad 13.12.2022,

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Xb60em/valet-i-italien-fordel-for-hogerextrema-italienska-broder>.

Övrig litteratur

"Art Journal: Campari Gallery #01, Architettura Industriale/Industrial Architecture". Galleria Campari.

"Art Journal: Campari Gallery #2, Street Art/Street Art". Galleria Campari.

"Art Journal: Campari Gallery #3, Restauro/Restoration". Galleria Campari.

"Press Release", New Sesto San Giovanni railway station.

Bilaga 1.

E-post korrespondens mellan Linus Mattus och personalen vid Falck Village Hotel.

